

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

**«РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В МОВЛЕННЄВО-
ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ»**

Дипломна робота

Рівень вищої освіти-другий (магістерська)

**Виконала: студентка 6 курсу, 617 групи
Спеціальності 012 «Дошкільна освіта»**

Тутунару Крістіна Василівна

**Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент М.І. Сичова**

**До захисту допущено:
Протокол засідання кафедри №4
від 3 листопада 2021 р.
зав. кафедри _____ проф. Олійник М. І.**

Чернівці – 2021

АНОТАЦІЯ

Тутунару К.В. **Розвиток мовлення дітей дошкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності.** – Магістерська робота.

Проблема мовленнєвого спілкування в дошкільному віці була і залишається предметом численних досліджень, які висвітлювали її значення в процесі спілкування дитини з іншими, у розвитку психічних процесів, репродуктивного мислення в процесі спілкування з оточуючими, таким чином, щоб дитини могла легко висловити свої бажання, враження, думки, зрозуміло та логічно відтворити історію, відому казку, подію чи пережитий факт, який почула від інших або пережила особисто.

Мета дослідження – проаналізувати формування мовленнєвих компетенцій в ігровій діяльності, як теоретико-методологічний аспект, готовність старших дошкільників до мовленнєвого спілкування в ігровій діяльності, діагностувати рівень мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку та роль ігор у формуванні мовлення дітей.

Об'єкт дослідження: мовленнєво-ігрова діяльність дітей дошкільного віку, як освітній компонент.

Предмет дослідження: вплив гри на процес формування зв'язного мовлення дітей дошкільного віку.

У кваліфікаційній роботі передбачалося розв'язання таких основних **завдань дослідження:**

1. Проаналізувати теоретико-методологічні основи формування мовленнєвих компетенцій в процесі гри, внесок українських та зарубіжних вчених в розвиток теорії гри.
2. Визначити готовність дітей старшого дошкільного віку до мовленнєвого спілкування в ігровій діяльності.
3. Дослідити вплив розвиваючих ігор для формування мовлення дітей дошкільного віку на основі проведеної діагностики.
4. Показати динаміку розвитку мовлення дітей в процесі ігрової діяльності.

Практичне значення дослідження полягає у розробці методичних рекомендацій з розвитку мовлення у дітей дошкільного віку в процесі гри, використанні розвиваючих ігор в ЗДО для формування мови дітей

Ключові слова: мовленнєве спілкування, мовленнєві компетенції, гра, дошкільний вік.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	6
1.1. Теорії розвитку гри. Внесок українських і зарубіжних вчених в розвиток теорії гри	6
1.2. Готовність старших дошкільників до мовленнєвого спілкування в ігровій діяльності як психолого-педагогічна проблема	14
1.3. Походження і сутність дитячої гри	24
1.4. Класифікація ігор	37
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	49
2.1. Діагностика рівня розвитку мови у дітей дошкільного віку	49
2.2. Використання розвиваючих ігор в ЗДО для формування мови дітей	53
2.3. Динаміка розвитку мови у дітей дошкільного віку в ігровій діяльності	60
2.4. Методичні рекомендації з розвитку мовлення у дітей дошкільного віку в процесі гри	62
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74
ДОДАТКИ	81

ВСТУП

Актуальність проблеми. Гра – основний вид діяльності дошкільника. Більшу частину свого часу діти цього віку проводять в іграх, причому за роки дошкільного дитинства, від трьох до шести, діти в іграх проходять досить значний шлях розвитку. Від предметно-маніпулятивних і символічних до сюжетно-рольових ігор з правилами.

Проте дошкільний вік це і період активного засвоєння дитиною зв'язного мовлення, становлення всіх його сторін. Мова і мовлення традиційно розглядалися в психології, філософії, педагогіці як складові єдиного процесу в якому об'єднуються різні лінії психічного розвитку – мислення, уява, пам'ять, емоції. Мова служить основною сюжетною лінією залучення до духовних цінностей, а також необхідною умовою освітнього процесу.

Актуальність проблеми дослідження визначається потребою і необхідністю спілкування дитини з оточуючим, виразністю, зрозумілістю і цікавістю. Першочерговим засобом, який забезпечує вирішення завдань мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку була і залишається гра, як така, що забезпечує всебічне вирішення завдань освітнього процесу дітей дошкільного віку.

Проблема мовленнєвого спілкування в дошкільному віці була і залишається предметом численних досліджень, які висвітлювали її значення в процесі спілкування дитини з іншими, у розвитку психічних процесів, репродуктивного мислення в процесі спілкування з оточуючими, таким чином, щоб дитини могла легко висловити свої бажання, враження, думки, зрозуміло та логічно відтворити історію, відому казку, подію чи пережитий факт, який почула від інших або пережила особисто.

Значний внесок у розвиток теорії гри, як засобу всебічного виховання і розвитку дітей даної вікової категорії внесли Є.А. Фльоріна, Є.І. Тихєєва,

Є.А. Аркін. Пізніше ролі гри були присвячені роботи Ф.І. Фраткіна, М.М. Аскаріна, А.П. Усової, Р.І. Жуковської, Т.А. Маркової, Т.І. Поніманської, О.С. Савченко, М. Вашуленко, Н. Бібік, Н. Гавриш, А.М. Богуш та ін. Розуміння природи гри, закономірностей її розвитку знайшли відображення у дослідженнях психологів Л.С. Виготського, О.М. Леонтієва, Д.Б. Ельконіна, А.В. Запорожця та їх послідовників.

Вчені вважають, що дитячі ігри закономірно виникли, як відображення навколишньої дійсності. Поряд з грою і в грі відбувається активне становлення і розвиток всіх сторін мови дитини.

Впродовж останніх років науковці, практики, приділяють неабияку увагу розвитку мовлення дітей саме в процесі ігрової діяльності, як в найдоступнішій і найулюбленішій сфері діяльності. Враховуючи актуальність проблеми, ми обрали тему нашого дослідження: «Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності».

Об'єкт дослідження: мовленнєво-ігрова діяльність дітей дошкільного віку, як освітній компонент.

Предмет дослідження: вплив гри на процес формування зв'язного мовлення дітей дошкільного віку.

Мета дослідження: проаналізувати формування мовленнєвих компетенцій в ігровій діяльності, як теоретико-методологічний аспект, готовність старших дошкільників до мовленнєвого спілкування в ігровій діяльності, діагностувати рівень мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку та роль ігор у формуванні мовлення дітей.

Завдання дослідження:

5. Проаналізувати теоретико-методологічні основи формування мовленнєвих компетенцій в процесі гри, внесок українських та зарубіжних вчених в розвиток теорії гри.
6. Визначити готовність дітей старшого дошкільного віку до мовленнєвого спілкування в ігровій діяльності.

7. Дослідити вплив розвиваючих ігор для формування мовлення дітей дошкільного віку на основі проведеної діагностики.
8. Показати динаміку розвитку мовлення дітей в процесі ігрової діяльності.

Для вирішення зазначених завдань нами використано систему взаємопов'язаних методів дослідження: аналіз, синтез, спостереження, бесіду, узагальнення, систематизацію.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, додатків та переліку використаних науково-методичних джерел. Загальний обсяг роботи – 97 сторінок. Магістерська робота містить 10 таблиць і 11 рисунків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1 Теорії розвитку гри. Внесок українських і зарубіжних вчених в розвиток теорії гри

Гра – це діяльність людини, притаманна в основному дошкільникам, завдяки якій вони пізнають оточуючий світ.

Дитяча гра є важливим полем для розвитку психологічних, інтелектуальних здібностей та рис особистості.

Гра не є беззмістовною дією. Діти граючись докладають зусиль, так само як дорослий докладає зусиль у своїй роботі. Гра в житті дитини має таке саме значення, як і робота в житті дорослого.

Гра задовольняє на найвищому рівні потребу в діяльності дитини, визначає форму вираження, яка зустрічається у всіх дітей всіх народів, з прадавніх часів і є вірним другом дитинства та однією з найважливіших форм діяльності дошкільника. (Дитина дуже активна. Її здоровий організм знаходиться у стані розвитку, тому виникає постійна потреба у грі. В разі обмеження цього процесу виникає гальмування фізичного та психічного розвитку.)

Ж. Піаже (1896-1980), психолог, біолог, логік і швейцарський філософ, розробив теорію через яку гра визначається як асиміляційна діяльність, яка проходить постійні ускладнення на різних вікових періодах дошкільного дитинства. Дії дитини стають звичними та викликають задоволення. Повторюючи одну і ту ж дію, дитина керує нею, підпорядковує її: гра стає асиміляцією для асиміляції.

Ігри за своїми характеристиками дуже різноманітні:

- символічна гра (інтелект) - оперує зображеннями;

- рухлива гра - у сенсомоторній площині;
- гра – вправа;
- гра – фантастика;
- імітаційна гра.

А.С. Макаренко (1888-1939), педагог, соціальний працівник, письменник, теоретик, стверджує, що хороша гра дитини нагадує хорошу роботу дорослого. Він підкреслює ідею того, що красива гра згодом стане якісною роботою. [43]

Флоріка Андреєску стверджує, що «гра займає таку важливу роль в житті дитини, тому що задовольняє її бажання, запити. Реальність, яка її оточує, є занадто складною. Як її пізнати, як орієнтуватися у навколишньому середовищі? Гра і є однією з діяльностей, через яку дитина вчиться пізнавати реальний світ, впливає на навколишні предмети, задовольняє свої потреби в русі та розумінні оточуючого, набуває впевненості у власних силах. Вдягаючи „уніформу” гри, ця діяльність є такою ж важливою для фізичного та психічного розвитку, як і сонячне світло. Тому деякі педагоги стверджують, що гра це донавчальна діяльність.» [3, с.78]

Аристотель запевняє, що не треба примушувати дитину вчитися та прикладі тяжкої праці особливо до п'ятирічного віку, так як в подальшому ці примуси лише нашкодять. Натомість потрібен створити умови для постійного руху, динаміки. Цей рух потрібен стимулювати через різноманітні заняття, і особливо через гру. Таким чином, вперше з'являється думка про використання гри, як засобу навчання.

Відомий німецький педагог Фрідріх Фребель, стверджував, що однією з провідних форм діяльності у дошкільному віці є гра, і тому вона виступає як найефективніший метод впливу на дітей. Фребель також наголошує на тому, що впливати на дитину можна безпосередньо через спеціально організовану гру. Проте, він вважає що не всі види ігор можуть вирішувати комплексні

виховні проблеми віку. А лише ті ігри, які методично скоординовані та сприяють розвитку дитини на всіх вікових періодах дошкільного дитинства.

Російська педагогиня Олександра Усова розглядає гру як форму організації всього життя та діяльності дитини в дитячому садку. Таким чином вона стверджує важливість гри як складової виховання, як і ефективний педагогічний процес. Авторка наголошує, що в такому контексті гра виступає і як принцип виховання. Гра – це шлях до соціалізації дитини. Її місце в дитячому колективі. [66]

Ян Амос Коменський у «Материнській школі» показує важливість гри в житті дитини, як засобу фізичного та психічного розвитку «Чим більше дитина що-небудь робить, бігає, грає, тим краще вона спить, тим покращується травлення, тим швидше вона росте, тим стає сильнішою фізично та духовно. Тільки треба слідкувати за тим, щоб дитина не нашкодила своєму здоров'ю. Тому, для бігу, вправ треба знайти безпечне місце для дітей...».[34]

Річард Лазарус підкреслює той факт, що «гра становить базовий вид діяльності, тобто форму діяльності, яка здебільшого сприяє психічному розвитку через психомоторне тренування, сенсорне, інтелектуальне та афективне, під специфічним тиском, який становить для процесу росту та розвитку психіки таке ж значення, що й виховна діяльність у шкільні роки.» [73]

Герберт Спенсер стверджує, що діти граються, навіть якщо вони втомлені, хворі та голодні.

Л.С.Виготський зазначає, що в дошкільному періоді саме гра задовольняє потребу до свободи, незалежності від пильного нагляду дорослого. Гра має формуючі функції які є водночас виховними. Вплив загальних умов піклування та праці, структура умовних зв'язків, чутливість до них і визначає освітнє значення гри.

Гра виникає як комплексна діяльність дітей в якій вони висвітлюють світ та суспільство, тим самим стаючи його частиною.

Джон Лок стверджує, що ні праця, ні навчання не повинні бути обов'язковими для дітей, свободу потрібно надавати через гру. Винятком може бути випадок коли дитина не хоче вчитися.

К.Гросс визначає гру з біологічної точки зору, вважаючи її підготовчою вправою для подальшого професійного життя дорослого у тому розумінні ,що вона є практичним засобом повчальних «схильностей».

А.С.Макаренко надає грі значну роль у житті дитини. Через гру відбувається виховання майбутньої активної людини. Поведінка дитини в майбутньому буде такою як і під час ігор в дошкільному віці. Антон Семенович, визначає також спільне між грою та працею які об'єднує в три наступні складові:

1. Як у грі так і в праці ми робимо фізичне та інтелектуальне зусилля. Без цього зусилля, гра стає пасивною, не може мобілізувати фізичні та психічні зусилля дитини. Праця також не дає ніякого результату ,якщо відсутнє фізичне та інтелектуальне зусилля.
2. Друга спільна риса характерна для вдалої гри або творчості – це позитивні емоції. Гра та творчість створюють почуття задоволення. Можна сказати, що позитивні емоції та задоволення отримані дитиною під час гри, тотожні з тими, що відчуває доросла людина під час продуктивної праці.
3. Третя спільна риса - формування почуття відповідальності, яке виникає як під час гри так і під час творчої праці. Під час гри почуття відповідальності проявляється при обережному та бережному відношенні з іграшками, враховуючи вимоги та правила гри. Під час роботи ці ж відчуття виникають при дбайливому відношенні до загальних цінностей для їх раціонального використання. [43]

Праця – це форма діяльності ,через яку людина приймає участь у створенні матеріальних та культурних цінностей в суспільстві. Гра не створює матеріальні цінності, але разом з тим, привчає дитину до фізичного

та інтелектуального навантаження, таким чином готуючи її до подальшого дорослого життя.

В добре організованій грі елементи гри включають в себе і елементи праці. Через гру діти звикають до фізичної та інтелектуальної діяльності, вчаться долати труднощі та складнощі, які виникають на їхньому шляху, і тим самим готують себе до майбутньої роботи.

Дитячі ігри повинні бути організовані та керовані дорослими таким чином, аби приблизити дитину до справжньої праці.

Виховна проблема, яка є основною під час дитячих ігор – це викликати інтерес дитини до пізнавальної та творчої діяльності. Дієвим засобом є література, моделювання, рольові ігри, ляльковий театр. В міру того як дитина дорослішає, гра набуває більш навчальний характер та забезпечує поступовий перехід від гри до уроку. Освітній процес на цьому етапі здійснюється безпосередньо через дидактичні ігри.

Дидактична гра є цінним методом у освітньому процесі та може бути використана на рівні з іншими методами, в організації навчально-виховної роботи.

Під час гри дитина розкриває свої психологічні та інтелектуальні здібності, а також риси характеру.

Іноді дитина може здивувати тим як вона грається. Завдання педагога – скерувати процес гри.

Виховна діяльність педагога повинна включити в себе методи, направлені на пробудження інтересу до гри, допомогти їй знайти себе, формувати вміння спілкуватися з однолітками, гратися та творити разом.

Видатні вчені-педагоги О.Савченко, Н.Бібік та М.Вашуленко досліджуючи ігрову діяльність дітей дошкільного віку стверджують що вона уявляє собою спосіб, через який дитина творчо мислить та діє, відчуває свободу, висловлює свої думки та відчуває себе частиною колективу; проходить процес саморозвитку.

Великий педагог В.Д Ушинський стверджує, що для дитини гра – це дійсність набагато цікавіша ніж та, що її оточує. Гра є цікавішою і зрозумілішою, тому що дитина є частиною власного творіння.

В грі дитина живе. Педагог стверджує, що гра залишається грою, тому що лише в ній дитина залишається сама собою. Він радить дорослим не втручатися в процес гри, аби не позбавити дитину сили розвиватися. [68]

Німецький психолог та лінгвіст Карл Бюлер відмічає, що гра це діяльність, яка викликає в дитини задоволення і не тільки. В процесі гри діти докладають зусиль, відчувають розчарування і невдачі, але не зважаючи на ці стани, діти все одно не відмовляються від гри. З іншої сторони, відчуття задоволення пережите дитиною і є кінцевим результатом зусиль, які вона проявляє під час гри.

Альфред Адлер підкреслює, що гра уявляє собою специфічну форму діяльності, через яку дитина проявляє себе та отримує впевненість у своїй силі, пізнає світ та вчиться орієнтуватися в ньому. Під час гри дитина стає ближчою до реальності, не віддаляється від дійсності.

Ж.Піаже підтримує ідею, що вивчення та дотримання правил гри мають великий вплив на формування моральних принципів у дітей.

М.Таїбан стверджує, що гра знайомить дітей з навколишнім світом та сприяє практичному застосуванню отриманих знань. В той же час гарантує внутрішні зв'язки, при яких дитина поступово підходить до сприйняття реального життя.

«Гра – це як ретроспективний фільм в якому дитина відображає особисті враження та розгортає їх кожен раз як прямий учасник, не тільки як глядач. Ніякий інший шлях не сприяє розумінню життя краще, ніж безпосередня участь в її перебігу.» [77, с.57]

Сучасна педагогиня Т.О.Маркова у своїх працях висвітлювала проблему розвитку зв'язного мовлення дошкільників. Об'єктом її дослідження були сюжетно-рольові ігри. А саме: «Сім'я», «Перукарня», «Дитячий садок» та ін. Під час цих ігор відбувається збагачування словникового запасу дітей,

закріплюються знання про назви професій, предметів. В процесі сюжетно-рольової гри діти перевтілюються у вихователя, водія, перукаря, тим самим кожного разу виконують різні життєві ролі. Таким чином відбувається активний розвиток мовлення у дітей, через використання слів, речень та звуків [41].

Гра може виступати засобом, який пов'язує різні види діяльності: ігрову, комунікативно-мовленнєву і навчально-мовленнєву. Вона, як вид діяльності, грає визначну роль у розвитку дошкільників. В дитячій грі, пережиті враження відображається у мовленнєвому спілкуванні. У грі важливим компонентом залишається інтерактивність, бо граючись дитина взаємодіє з однолітками та дорослими, використовує дії з різними предметами та впливає на них. В процесі гри дитина відчуває себе вільною від оточуючих, занурюючись у свій мікросесвіт. Крім гри дитина займається іншими видами діяльності. Щоб оволодіти будь-якою діяльністю необхідно мати такі особисті властивості, як активність, свободу вибору, ініціативність та відповідальність. Усвідомлення дитина себе як особистості, відбувається в той момент, коли вона проявляє власну ініціативу та дає раду наслідкам своєї діяльності. Саме мовлення супроводжує всі види діяльності.

Завдяки мовленнєвому спілкуванню пізнаються факти дійсності. Як і будь-який вид діяльності, спілкування має свій предмет, зміст, засоби та результат. Як предмет у спілкуванні виступає інша людина. Людина прагне пізнати та оцінити інших людей і тому спілкування і є тим засобом реалізації цієї потреби. О.О.Леонтьєва вважає, що для того аби учасники спільної діяльності досягли ефективності у своїй діяльності, вони повинні в першу чергу оцінити свої дії та дії інших. Вміння домовитись у грі, ділитись враженнями проявляти інтерес до оточуючого світу. Можна стверджувати, що мовленнєво-ігрова діяльність виступає дієвим різновидом діяльності дошкільників та ефективним засобом мовленнєвого спілкування. В осередку

ігрової діяльності можна створити різні ситуації, щоб стимулювати дітей до спілкування та розвивати зв'язне мовлення.

З точки зору педагогіки, можна стверджувати, що мовленнєво-ігрова діяльність це двокомпонентне формування, основою якою є розвиток мовлення у дітей засобами гри. В мовленнєво-ігровій використовуються різноманітні ігрові методи навчання дошкільників.

Словесна гра – це гра, яка реалізовується шляхом мовленнєвого спілкування; слово виступає засобом реалізації ігрового задуму та ігрової дії. В ігровому осередку відбувається міжособистісне мовленнєве спілкування дітей дошкільного віку, їх долучення до мовленнєвої взаємодії. Паралельно з словесними іграми використовується термін «вербальні ігри». Ці ігри націлені на розв'язання мовленнєвих задач. Вони в свою чергу поділяються на репродуктивні і творчі.

До перши відносять:

- ігри за змістом літературних творів,
- ігри-інсценізації,
- ігри-драматизації,
- ігрові мовленнєві ситуації та вправи.

До творчих відносять: театралізовані ігри, сюжетно-рольові за змістом художніх творів, режисерські ігри та ігри-небувальщини. [38]

У мовленнєво-ігровій діяльності використовуються набуті раніше знання, мовленнєві навички та вміння в обставинах гри. В процесі гри діти не помічають навчального процесу, їм легше поглибити свої знання за рахунок раніше набутих уявлень про світ предметів. В ігровій діяльності дошкільник використовує як монологічне, так і діалогічне мовлення, мовні та немовні засоби вираження.

1.2 Готовність старших дошкільників до мовленнєвого спілкування в ігровій діяльності як психолого-педагогічна проблема

На даний час вчені, практики все більше і більше приділяють увагу дошкільному періоду життя дитини, періоду соціалізації, становлення особистості та всебічного розвитку; першій ланці освітнього процесу.

Дошкільна освіта України теж відчуває зміни. Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку є однією з головних проблем, які вирішує Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст., Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту»; «Комплексні заходи щодо всебічного розвитку і функціонування української мови». Всі вони спрямовані на формування культури мовлення та мовленнєвого спілкування, оновлення змісту та модернізацію дошкільної освіти.

У сучасній психолого-педагогічній науці проблема розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку завжди була актуальною.

Як класики так і сучасні науковці, педагоги та лінгводидакти: С.Русова, Є. Тихеева, Л. Виготський, Е. Короткова, Л. Ворошніна, О.Лурія, М. Львов, І. Синиця, Г. Леушина, В. Сухомлинський, А. Зрожевська, Л. Федоренко, Н. Хорошковська, О. Ушакова, Л. Варзацька, Н.Орланова, С.Рубінштейн, М. Вашуленко, А. Богуш, Т. Піроженко, Н.Гавриш досліджують різні її аспекти.

Гра виступає провідним засобом розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку. Наскільки актуальність цього питання є важливим доведено у змісті робіт педагогів-класиків (С.Ф.Русова, А.Я.Коменський, В.О.Сухомлинський, К.Д.Ушинський), психологів (Л.С.Виготський, Г.М.Леушина, Д.Б.Ельконін, С.Л.Рубінштейн, І.О.Синиця, Т.О.Піроженко та ін.) а також сучасників педагогіки (О.П.Усова, Р.І.Жуковська, О.І.Сорокіна, Л.В.Артемова, Т.О.Маркова, Є.І.Тихеева). Мовленнєво-ігрову діяльність вони розглядають як двокомпонентне утворення, основою якого є розвиток дитячого мовлення засобами гри.

Мовленнєво-ігрова діяльність проходить у вигляді ігор-занять, під час яких вихователь використовує різні види діяльності. Під час організації цього виду діяльності використовуються різноманітні ігрові методи та прийоми навчання: ігрові діалоги, дидактичні і народні ігри, ігрові мовленнєві ситуації, ігри – драматизації та ін. Також, під час мовленнєвого спілкування використовується мовлення у різних видах діяльності: художній, пізнавальній, театралізованій. В майбутньому це допоможе в оволодінні мовою в різних життєвих ситуаціях.

Разом з навчанням гра виступає засобом всебічного розвитку дошкільника, виконуючи функції: виховну, розважальну, освітню. В мовленнєво-ігровій діяльності діти поглиблюють раніше набуті знання про предметний світ, закріплюють та уточнюють їх. Основою для мовленнєво-ігрової діяльності є раніше набуті уявлення про побудову ігрового сюжету, різні ігрові дії з предметами та мовленнєві вміння та навички. Мовленнєво-ігрова діяльність, як форма навчання, виконує пізнавальну та розважальну функцію. Під час гри вихователь виступає і вчителем і учасником. Адже вихователь одночасно і вчить і грає, тим самим через гру навчає дитину. Головною умовою під час мовленнєво-ігрової діяльності є варіативність гри. Педагог аби зацікавити дитину в ігровій діяльності, повинен передбачити ускладнення ігрових завдань. Мета мовленнєво-ігрової діяльності – це розвиток та вдосконалення мовлення дошкільників.

Проблему розвитку мовлення дошкільників дослідники розглядають як відкриту систему, що змінюється, наголошували на тому, що мотиваційні зміни, умови навчання в першу чергу впливають на процес удосконалення розвитку мовлення та комунікативної діяльності дошкільників.

Процес розвитку мовлення дошкільників пов'язаний із комунікативно-пізнавальною функцією мови, а це означає, що ми зобов'язані навчати дітей навичкам і вмінням спостерігати за об'єктами навколишнього світу, порівнювати та досліджувати їх. Наслідки процесу спостереження відображаються у мовленні, тому формування вміння спостерігати

передбачає не тільки дослідження і знаходження, але й опису даного об'єкта. Ця звичка повинна формуватися упродовж усього дошкільного віку.

На комунікативно-мовленнєву компетентність все більше і більше наголошуються в сучасних Програмах розвитку дитини. Вона є тим унікальним комплексом з індивідуальними особливостями, яка тісно переплітається з мовленнєвою, комунікативною, емоційною, інтелектуальною та творчою сферами особистості [64, с. 6].

Освітня лінія «Мовлення дитини» у Базовому компоненті дошкільної освіти передбачає засвоєння дитиною культури мовлення та спілкування, елементарних правил користування мовою у різних життєвих ситуаціях; оволодіння мовою як засобом пізнання і способом спілкування є найвагомим досягненням дошкільного дитинства. «Каналом зв'язку» є мова, за допомогою якої ми одержуємо інформацію з немовних сфер буття, засобом пізнання світу. Мовленнєве виховання забезпечує духовно-емоційний розвиток дитини через органічний зв'язок із національним вихованням. Також мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку складається із різних видів говоріння та слухання, під час якої формуються мовленнєві вміння та навички [5, с. 7]. Відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти кінцевою метою мовленнєвого розвитку випускника закладу дошкільної освіти виступає сформованість у нього комунікативної компетенції. Головним інструментом є мовленнєвий розвиток дитини, завдяки якому дитина встановлює контакт із довкіллям і завдяки йому відбувається соціалізація дитини. Швидкі темпи комп'ютеризації та впровадження технічних засобів у життя людини, призвело до оволодіння дітьми гаджетами, які через це стали пасивними у живому спілкуванні. Відбувається уповільнення процесу спілкування між дітьми та сім'єю і однолітками.

Найбільш ефективно розвивається мовленнєва діяльність особистості дошкільника тоді, коли вона активно включається в мовленнєву діяльність дорослих. Дорослий обираючи найбільш ефективні та доступні шляхи, має

завдання активізувати, стимулювати та сприяти мовленнєвому розвитку дитини. За умов емоційного підйому та мовленнєвого наслідування й формується у дітей активне мовлення. Мовленнєва особистість малюка збагачується завдяки зразкам мовленнєвої культури дорослих; саме так дитина і навчається говорити. Як результат взаємодії малюка з навколишнім середовищем та спілкуванням з дорослими, впродовж перших трьох років життя у дітей відбувається збагачення словника і формування мовлення. Саме тому важливо аби мовлення дорослого, якого наслідує малюк, було «правильним, розбірливим, простим, повторюваним, різнобарвним, живим» [13, с. 24]. Дитині потрібно постійно спілкуватися аби розвивати мовлення, а для цього потрібно створити відповідні умови: організувати спеціальні ігри, постійне спілкування з близькими малюка, впроваджувати вправи для мовленнєвого спілкування з поступовим ускладненням. Для розвитку мовленнєвого спілкування дошкільників головним залишається спілкування з родиною. Насамперед взаємовідносини з батьками, а саме з мамою, яка постійно поруч, виховує і навчає пізнавати світ. Тому, в пізнавальній активності дитини, емоційному та психічному розвитку дитини головна роль належить спілкуванню з родиною. Вихованню сучасного дошкільника, формуванню та становленню мовлення дитини сприяє вихователь. Він повинен бути тією силою, яка вміє грамотно, коректно та зрозуміло ставити запитання щоб мисленнєва діяльність була активною, щоб дитина почувала себе комфортно в групі та мала довірливі та доброзичливі взаємовідносини з однолітками. Нині змінився характер застосування методів роботи з дітьми з розвитку мовлення, хоча самі методи залишилися тими самими. Це означає, що шляхи для реалізації завдання для мовленнєвого розвитку стало більше, впроваджуються інноваційні засоби та методи, заняття проводяться у вигляді словесних подорожей в світі природи, казки, звуків, кольорів і таким чином зацікавити дітей. Для закріплення мовленнєвих вмінь та навичок, які отримали діти під час занять, використовуються індивідуальні форми роботи.

Це дозволяє збільшувати час на те аби в розвивальному середовищі дитина мала більше часу на особистісне самовизначення.[62, с.77]

Важливим чинником що слугує розвитком в дошкільників мовлення є повсякденне вправляння в різних діяльностях: ігри, прогулянки, праця, виконання побутових процесів в групі. Завдяки цьому дитина може вірно формулювати свої думки і спілкуватися без помилок.

У дошкільному віці дитина ще більше включається в спілкуванні з дорослими і з однолітками. Взаємозв'язок з дорослими вимагає від дитини повноцінного опанування засобами спілкування, особливо активним мовленням. В дошкільному віці також розвиваються мовні функції. Одна з основних функцій мовлення є мовленнєве спілкування. Вона діє ще з раннього дитинства, проте має ситуативний характер. Відбувається поступовий перехід від ситуативного мовлення до контекстуального, за допомогою якого дитина описує різні ситуації та події. В дошкільному віці починає розвиватись навичка мовленнєвого спілкування з поясненням. Розвиток цієї функції вимагає від дитини високого рівня психічного розвитку, який в свою чергу виступає сильним стимулом для цього розвитку. [73, с. 12]

Велику увагу в дошкільному віці необхідно приділяти і процесу розвитку та становлення провідного виду діяльності – гри. Коли дитина спілкується з однолітками під час ігор, вона опановує навички спілкування. Саме в процесі творчої гри відбувається розвиток спілкування на рівні «дитина-дитина» та «дитина-група дітей», важливий обмін досвідом та щонайважливіше – соціалізація дитини. В ігровому осередку творчої гри, дитина самостійно відтворює світ дорослих, встановлює реальні стосунки з однолітками та включається в міжособистісних взаємодіях з ними, тим самим у володінні будь-яким видом діяльності у майбутньому забезпечує успішність.

А.Богущ у статті «Мовленнєвий портрет п'ятирічної дитини» надає допомогу педагогам-практикам, а також батькам щодо рівня мовленнєвого

розвитку 5-річної дитини, характеризуючи нормативні вимоги мовлення: звукову культуру мовлення, лексичний, морфологічний, семантичний, синтаксичний розвиток та граматичну будову мовлення. Дає чітке визначення терміну «мовленнєва особистість дитини». Мовленнєва особистість – це дитина у якої «сформована фонетична, лексична, граматична, розмовно-діалогічна та комунікативна компетентність, яка вміє адекватно й доречно спілкуватися рідною мовою в різних життєвих ситуаціях: розповідати, пояснювати, розмірковувати, оцінювати, користуватися при цьому як мовними, так і позамовними, інтонаційними засобами виразності, етикетними формами спілкування, стежить за власним мовленням та мовленням інших, здатна творчо реалізуватися засобами мовлення.» [8, 62].

А.Богуш відмічає, що мовлення стає об'єктом уваги дитини – вона активно грається словами, римами, експериментує, задовольняючи свої пізнавальні та особистісні потреби. Завершується становлення фонематичної сторони мовлення: дошкільники правильно сприймають звуки рідної мови, у них формуються тонкі й диференційовані образи слів і окремих звуків, відбувається розуміння звукової сторони мовлення [9].

Як відзначають науковці А.Богуш та Н.Гавриш про бачення розвитку мовлення В.Сухомлинським «щоденна робота з розвитку мовлення у дітей на лоні природи сприяє розвитку поетичного слуху. Коли дитина перебуває під впливом казкових образів, які чує від вихователя, слово немовби пробуджується у свідомості, виблискує яскравими фарбами, наповнюється ароматом полів і луків, і в неї народжується поетичне слово. У дитинстві, зауважує педагог, кожна дитина - поет. Поетичне почуття потрібно виховувати. Без цього дитина залишиться байдужою до краси природи і слова, «істотою, для якої кинути камінець у воду і співаючого соловейка - одне й те саме» [9].

У навчально-методичному посібнику «Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника» Т.О.Піроженко характеризує комунікативно-

мовленнєву генезу дитини, де мовлення дитини є «комплексною системоутворювальною характеристикою, яка проявляється через емоційні, когнітивні, лінгвістичні досягнення, які в свою чергу дають змогу відобразити цілісний підхід до оцінки розвитку самої дитини» [52]. Також авторка настановує на пошук педагогічної моделі, яка розвиває здібності дитини і внутрішнє «Я» через організацію діяльності, враховуючи розвиток кожної дитини індивідуально. Наголошується у статті ще й про умови, які формують і сприяють мовленнєвим досягненням дитини, тобто про стосунки всередині сім'ї та в дошкільному середовищі, ставлення оточуючих і, насамперед, ставлення дитини до себе самого. Т.О.Піроженко в технології мовленнєвого спілкування пропонує принцип діяльнісного підходу особистісного розвитку, а не розмежовування за окремими галузями. Дитина через спілкування збагачує свій досвід, і не лише отримує його від оточуючих але й ділиться ним і тим самим формуючи своє «Я», виховує особистість та шанобливо ставиться до оточуючих.

М.Лісіна і О. Запорожець, досліджуючи особливості спілкування дошкільників виявили взаємозв'язки між видами дитячої діяльності (ігрова, мовленнєва, рухова) та спілкуванням, в результаті яких ввели у науковий обіг поняття "комунікативна діяльність". Характеризувати дошкільника як особистість, проявити свої емоції, поведінку та свідомість, дає мовленнєве спілкування. В дошкільному віці провідною діяльністю є ігрова діяльність, а діяльність в свою чергу пов'язана з розвитком мовлення. Саме в ігровій діяльності й відбувається цей взаємозв'язок між мовою та мовленням. [26, 40]

Ще в 60-х роках ХХст. Л.Пеньєвська розробила завдання та зміст навчання мови. Завданням дошкільного закладу, є вихованням у дошкільників відповідного рівня усного мовлення, бо саме воно і є основним для навчання в першому класі. На її думку, щоб дитина мала успіхи в навчанні, важливо аби в неї була правильне граматичне мовлення, щоб вона вміла правильно висловити свою думку, а також для розуміння навчального

матеріалу – мала розвинутий словниковий запас та навички слухати оточуючих. Щоб розвинути усне мовлення, авторка радить, в дошкільному закладі застосовувати найуспішніші прийоми, такі як словесні дидактичні ігри, розповідь за зразком та інші. За її словами, заняття з розвитку мовлення повинні бути цілеспрямованими, допущені недоліки в загальному розвитку мови дітей - виправляти, а також враховувати індивідуальні особливості дітей. Л.Паньєвська переконана, що вихователю на заняттях потрібно приділити увагу всім дітям, не лише більш активним, при цьому систематично опитувати їх.

Є. Тихеева в своїх працях рекомендує особливу увагу приділяти спілкуванню між дітьми. Ніколи діти не говорять так багато, з душею, вільно, виразно, як у своєму оточенні, тому вихователь для них повинен бути другом, який живе їхніми інтересами, радіщами і невдоволеннями; з яким можна ділитися почуттями та бажаннями. Здатність дитини спілкуватися через мову залежить від будови мозку, від індивідуальної допитливості дитини, від сприйнятливості до соціальних впливів, від імітаційних здібностей, від компетентності вихователя у володінні механізмами у формуванні мови та надає кожній дитині, відповідно до її особливостей психіки та стадією його розвитку, застосувати мовлення [63].

Стиль спілкування також відрізняється залежно від особистості кожної дитини. Сором'язливий говорить менше, рідше, тремтячим голосом, відводячи погляд від того, з ким розмовля, а «сміливий» навпаки каже все без будь-яких стримань, дивлячись співрозмовнику в очі [9, с.17].

Здатність спілкуватися з дорослими та однолітками впливає на розвиток дошкільник. На етапі рольової гри починається співпраця дитини з однолітками. Спілкування та емоційний контакт зі зрілими людьми та однолітками підвищує загальну активність дитини, і як результат - когнітивну активність. Проте психічній діяльності дошкільника на цьому етапі розвитку ще не сформована теоретична активність, а свідомість присутня у формі дії [74, с.13; 17].

Правильний розвиток комунікативних навичок накладає слід на когнітивний, афективний, вольовий та психічний розвиток дитини. Крім спілкування, ніщо не може мати такий сильний вплив на процес соціалізації дошкільника. Можливість спілкування, якому потрібно навчати дошкільників, має на меті: здатність активно слухати, формулювати відповідні запитання, переформулювати певні твердження, щоб зробити їх зрозумілими для однолітків, проводити вільні бесіди з дошкільниками, батьками та з будь-яким іншим співрозмовником, адаптуючи мову по відношенню до співрозмовника, вибирати інформативні та послідовні дії за віковими особливостями. Вихователь наводить приклад як вільно спілкуватися: наводить моделі правильного висловлювання, використовуючи чітко сформульовані слова, з позитивним ритмом та інтонацією, з паузами та наголосами відповідно до змісту ідей, формами привітання та звертання тощо.

Однією з важливих проблем щодо готовності дітей до навчання в школі, наголошує Л.Дейниченко, є вивчення мовленнєвий розвиток. Вона вважає що спільна навчальна діяльність під керівництвом дорослого найкраще розвиває в дитині регульовальне мовлення. Розвиток регульовальної функції мовлення не можливе лише в індивідуальному виконанні завдань. Авторка вважає саме сюжетно-рольову гру найефективнішим шляхом для розвитку цієї функції .

Факторами духовного, морального та інтелектуального формування людини, М.Вашуленко вважає мову, адже вона «обслуговує потреби суспільства через цілий ряд життєво-важливих функцій, які практично реалізуються у мовленнєвій діяльності».[13]. Автор визначає такі функції як пізнавальну (завдяки мові людина пізнає світ), комунікативну (через мову відбувається спілкування), думкоформуючу (мова є формою існування думки), національно-культурологічною (завдяки мові відбувається усвідомлення людини як представника певного народу (якщо це рідна мова), і коли вивчається іноземна мова для оцінки та пізнання культурного надбання іншого народу). Саме ці функції проявляються у навчальному процесі.

Про важливість опанування рідної мови наголошує й О.Усова. Вчена підкреслює, що дитячий заклад повинен забезпечувати відповідний рівень мовленнєвого розвитку дітей, щоб вчитель у майбутньому зміг реалізовувати з успіхом поставлені цілі. [65]

У дошкільному віці, на сьогодні, головною метою є виховання мовної особистості. Важливо щоб кожна дитина формувалась як особистість, яка в різних життєвих ситуаціях вміло та творчо використовує мову.

1.3. Походження і сутність дитячої гри

Гра – найбільш доступний для дітей вид діяльності, який здатний переробити отримані із оточуючого світу знання, враження. В грі досить яскраво проявляється особливості мислення і уяви дитини, її емоційність, активність, необхідність у спілкуванні.

Спроби розгадати таємницю походження гри робилися вченими протягом багатьох сотень років.

Проблема гри виникла як складова проблеми вільного часу та дозвілля людей у силу тенденцій релігійно-соціально-економічного і культурного розвитку суспільства.

Початок розробки загальної теорії походження гри слід відносити до праць Шіллера і Спенсера. Значний внесок у розвиток даної теорії внесли Фрейд, Піаже, Штерн, Дьюї, Фромм, Хейзінга і ін.

У вітчизняній психології та педагогіці теорію походження гри розробляли К.Д. Ушинський, П.П. Блонський, Г.В. Плеханов, С.Л. Рубінштейн, Л.С. Виготський, Н.К. Крупська, О.М. Леонтьєв, Д. Б. Ельконін, В.С. Мухіна, А.С. Макаренко та інші.

О.М. Леонтьєв в роботі «Психологічні основи дошкільної гри» описує процес виникнення дитячої рольової гри наступним чином: «в ході діяльності дитини виникає суперечність між бурхливим розвитком у неї потреби у дії з предметами, з одного боку, і розвитком здійснювати ці дії, операцій – з іншого. Дитина хоче сама керувати автомобілем, вона сама хоче гребти на човні, але не може здійснити цієї дії ... тому, що вона не володіє і не може оволодіти тими операціями, які потрібні реальними предметними умовами даної дії ... Це протиріччя ... може вирішитися у дитини тільки в одному-єдиному типі діяльності, а саме в ігровій діяльності, у грі ...

Тільки в ігровій дії необхідні операції можуть бути замінені іншими операціями, а його предметні умови – іншими предметними умовами, причому зміст самої дії зберігається» [38].

Існує декілька основних підходів до пояснення сутності виникнення гри:

Теорія надлишку нервових сил, компенсаторності виникла в ХІХ столітті, в той час, коли переважала точка зору, що гра є явище, що заміщає, компенсує активність. Основоположником даної теорії є англійський філософ Спенсер (1820 - 1903), який вважав гру результатом надмірної активності, можливості якої не можуть бути вичерпані у звичайної діяльності. Згідно Спенсеру, гра значима тільки тим, що дозволяє вивільнити

надлишок енергії, притаманної тваринам з високим рівнем організації і людині. Спенсер стверджує, що ігри людей, у тому числі дітей є прояв інстинктів, спрямованих на успіх у «боротьбі за існування», породжують «ідеальне задоволення» цих інстинктів і здійснюються задля цього задоволення [50].

Теорія інстинктивності, функції вправи в грі, попередження інстинктів. На початку століття особливої популярності набула теорія попередження швейцарського вченого К. Гроса, який вважав гру прагненням до суперництва, наслідування і т.д. Гра по Гросу – вічна школа поведінки.

Спенсер, у своїх роботах, вніс до проблеми розуміння гри еволюційний підхід, вказавши на поширення ігор у тварин, інстинктивні форми яких недостатні для пристосування до мінливих умов існування. В іграх тварин відбувається попереднє пристосування – попередження інстинктів до умов боротьби за існування в міру їх дорослішання.

Грос стояв на такій же позиції зміцнення розвитку спадкових форм поведінки в іграх, критично ставився до теорій відпочинку і надлишку нервових сил. Суть концепції Гроса зводиться до заперечення рефлекторної природи і до визнання спонтанності розвитку за рахунок розряду внутрішньої енергії в організмі. Тобто в грі вправляються тільки інстинкти [23].

Теорія рекапітуляції і антиципації. Американський психолог, педагог Г.С. Хол (1846-1924) висунув ідею рекапітуляції (скороченого повторення етапів розвитку людства) в дитячих іграх.

Гра, на думку прихильників цієї теорії, допомагає долати інстинкти минулого, ставати цивілізованими. Дані дослідники сприймають гру і ігрову атрибутику як зредуковану діяльність, тобто як відтворення образу життя, культових церемоній далеких предків [70].

Існує також *теорія антиципації* майбутнього в дитячій грі. Прихильники цієї теорії вважають, що ігри у хлопчиків і дівчаток різні, тому що обумовлені життєвої роллю, яка їх чекає. Тимчасовими аспектами ігрової діяльності займався О.С. Газман. Він писав: «Гра завжди виступає одночасно

як би в двох часових вимірах – у сьогоднішні і майбутньому» [20]. «Прихильники цієї теорії намагаються довести, що ігри, з одного боку, передбачають майбутнє, але працюють на сьогоднішній день».

Теорія функціонального задоволення, реалізації вроджених потягів фактично є теорією психоаналізу. Автори даної теорії вважають, що приховані бажання несвідомої сфери в іграх мають переважно еротичне забарвлення і виявляються найчастіше в рольових іграх. А. Адлер (1870 - 1937) - австрійський психіатр і психолог, учень З. Фрейда, засновник індивідуальної психології, вважав джерелом мотивації прагнення дитини до самоствердження. Адлер пояснює появу гри і її своєрідність як реалізацію бажань, які дитина не може здійснити насправді [49, с. 157].

Фрейд – основоположник психоаналізу, у своїх роботах, розробляв ідею компенсаторності гри, пов'язував її з несвідомими механізмами психіки людини. За Фрейдом, несвідомі потяги реалізуються в дитячих іграх символічно. Ігри за Фрейдом очищають і оздоровлюють психіку, знімають травматичні ситуації, що є причиною багатьох неврологічних захворювань.

Як вважає Фрейд, на противагу гіпотезі антиципації гри, ігри виступають не як вираз функції, а як її зображення. Корисність гри, відповідно до теорії Фрейда, полягає в тому, щоб викликати за допомогою задоволення, одержуваного обхідним шляхом, справжній *катарсис*. Ігри дозволяють *лібідо* розвернутися і висловитися, вивільнити чуттєвість, яка прагне відчувати і пізнати себе [50, с. 59].

Теорія відпочинку в грі. Гру як засіб підтримки бадьорості та сили трактували Шиллер і Спенсер, розуміючи, що в грі людина не тільки витрачає, а й відновлює енергію. Такі дослідники, як Шалер, Валлон, Патрік, Штейнталь, вважали гру не стільки компенсаторною, скільки врівноваженою, а значить відпочинком. Гра дозволяє залучити в роботу органи, які раніше знаходилися в стані відпочинку і тим самим відновити життєве рівновагу.

Теорія духовного розвитку дитини у грі. К.Д. Ушинський (1824 - 1871) протиставляє проповіді стихійності ігрової діяльності, ідею використання гри в загальній системі виховання, у справі підготовки дитини через гру до трудової діяльності. Ушинський один з перших стверджував, що в грі з'єднуються одночасно прагнення, відчуття і уявлення [68].

Багато вчених, у тому числі Піаже, Левін, Виготський, Ельконін, Ушинський, Макаренко, Сухомлинський, вважали, що гра виникає у світлі духовності і служить джерелом духовного розвитку дитини.

Безперечно, існують і інші версії походження гри. Наприклад, Ж. Шато вважає, що ігри дітей виникли з їх вічного прагнення наслідувати дорослим. Р. Хартлі, Л. Франк, Р. Гольденсон припускають, що гра породжується «колективним інстинктом» дітей. Той же Хейзінга або Гессе, Лем, Мазаєв джерелом гри вважають культуру, так само як і гру джерелом культури. Багато хто з вищеназваних дослідників називають джерелом гри громадський розум.

Теорію гри в аспекті її історичного прояву, з'ясування її соціальної природи, внутрішньої структури та її значення для розвитку індивіда в нашій країні розробляли Л.С. Виготський, О.М. Леонт'єв, Д. Б. Ельконін та інші.

Видатний дослідник в галузі психології Л.С. Виготський підкреслював неповторну специфіку дошкільної гри. Вона полягає в тому, що самостійність дітей в грі поєднується з чітким підпорядкуванням правилам гри. Таке добровільне підпорядкування правилам відбувається в тому випадку, коли вони не нав'язуються штучно, а витікають із змісту гри, її завдань; коли їх виконання складає основну суть гри [16, с. 62-76].

Характерним для ігор, особливо сюжетно-рольових, є наявність двох видів відношень між дітьми: надуманих, які відповідають сюжету, ролі і реальних відношень учасників спільної гри. Дослідження і педагогічний досвід переконливо демонструють, що ці два види відношень дитини не співвідносні. При позитивному сюжеті можуть проявлятися і явно і скрито досить не благополучні реальні взаємовідношення. Діти ніби виходять

тимчасово з гри і перетворюються в звичайних хлопчиків і дівчаток і діють не відповідно вимогам сюжету, а так як вони привикли діяти в побуті – в залежності від рівня вихованості.

Уже в ранньому віці дитина має велику можливість саме в грі, а не в якій не будь іншій діяльності бути самостійною, на свій погляд спілкуватися з однолітками, підбирати іграшки і використовувати різні предмети, долати ті чи інші труднощі, логічно пов'язані з сюжетом гри та її правилами.

Чим старші діти, чим вище рівень їх загального розвитку, тим більш цінною буває гра для становлення самодіяльних форм поведінки: у дітей появляється можливість самостійно моніторити сюжет або організувати ігри з правилами (дидактичні, рухливі), знаходити партнерів, визначати мету і підбирати засоби для реалізації своїх задумів. Самодіяльна гра вимагає від дитини встановлювати взаємовідношення з однолітками. В таких неформальних дитячих об'єднаннях проявляються різні риси характеру дитини, її звички, інтереси, уявлення про оточуюче, різноманітні уміння, наприклад, вміння самостійно знаходити вихід із проблемних ситуацій, що виникли в процесі гри, керуючись відомими нормами і правилами поведінки, або умінням самостійно організувати реальну трудову діяльність для вирішення ігрових завдань.

Гра справжня соціальна практика дитини, її реальне життя в товаристві однолітків, тому є настільки актуальною для дошкільної педагогіки, адже пов'язана з проблемою використання гри з метою всебічного виховання дитини-дошкільника.

Проблеми дитячої гри виявилися в центрі уваги з перших років розвитку дошкільного виховання. Методологічною основою розвитку теорії і практики дитячої гри стали положення про гру як цілеспрямовану соціальну діяльність і важливим засобом виховання. У створеному під керівництвом Н.К. Крупської, у 1938 році, програмно-методичному документі «Керівництво для вихователів дитячого садка» підкреслювалась роль гри як

специфічної дитячої діяльності, як засобу і методу всебічної, виховної і навчальної роботи [37, с. 54-55].

Суттєвий вплив на подальше вивчення проблеми дитячої гри мала педагогічна система А.С. Макаренка, яка підкреслювала роль колективу у формуванні особистості дитини і місця гри у вирішенні даної проблеми.

Поступово розширювався фронт педагогічних досліджень дитячої гри в цілому а також її окремих видів: сюжетно-рольової, дидактичної, рухливої. Педагоги і психологи звертають увагу на необхідність вивчення дитини в грі для вибору найбільш вагомих методів формування гри і дитячих взаємовідносин в ній. Велике значення надається походженню дитячої гри, її сутності. Обговорюється питання цілеспрямованості і суспільної мотивації цієї діяльності, вивчаються шляхи доцільного педагогічного впливу на зміст дитячих ігор для вирішення, в першу чергу, завдань морального і розумового виховання дошкільників [43, с. 214].

Важливим етапом у розвитку теорії і практики дитячої гри стали праці А.П. Усової. Запропонована нею система навчання на заняттях сприяла підвищенню рівня дитячих ігор. За її твердженням сокупністю формування всіх видів діяльності – гри, праці, навчання можна досягнути високих результатів у розвитку особистості дитини [65, с. 38-49].

Подальше вивчення проблеми (50-70 роки) були направлені на більш глибоке і всебічне пізнання особливостей гри і дитячих взаємовідношень в ній; визначення гри як форми організації життя дітей, завдяки яким можна було б розширити можливості педагогічного керівництва цієї діяльності.

Серед питань, пов'язаних з проблемою навчання в дитячому садку, підготовкою дітей до школи, вивчається питання використання ігрових прийомів на заняттях, поєднання різних засобів виховання з метою розвитку гри і підсилення її впливу на особистість дитини [25, с. 57-59].

А.П. Усова зробила реальні дитячі суспільні відносини предметом спеціального дослідження. На основі вивчення етапів гри і рівня взаємовідносин дітей вона намітила шляхи диференційованого педагогічного

впливу на розвиток гри і дитячої ігрової діяльності, на формування позитивних суспільних взаємовідносин дошкільників [66, с. 307].

В наш час науковці, практики в основу розуміння гри як форми організації життя і діяльності дітей вкладають наступне:

- гра покликана вирішувати суспільновиховні завдання серед яких завдання формування моральних, суспільних якостей дитини є першочерговими. При цьому, звичайно, вихователю варто враховувати специфіку кожного виду гри;

- гра, особливо у старшому дошкільному віці, повинна носити самостійний характер і розвиватися в цьому напрямку при умові правильного педагогічного керівництва. Вихователю необхідно передбачити формування у дітей в єдності позитивних реальних взаємовідношень і морально-цінних відношень, обумовлених роллю. Зміст сюжету зможе вплинути на дошкільника лише в тому випадку, якщо рівень морального розвитку, загальної вихованості дітей є предметом постійної уваги педагога;

- важливою особливістю гри як форми життя дітей є її проникнення в різні види діяльності: праця і гра, навчальна діяльність і гра, щоденна побутова діяльність, пов'язана з виконанням режиму, і гра. В старшому дошкільному віці трудова і навчальна діяльність по своїй значимості ніби починає конкурувати з грою. Проте, педагогічні форми і методи виховання найбільш успішно реалізуються в умовах практичної діяльності, яка включає в себе ігрові прийоми.

Таким чином, гра є тією формою організації життєдіяльності дошкільника, в умовах якої педагог може застосовувати різноманітні методи, формувати особистість дитини і її соціальну направленість [26, с. 7].

Вивчення походження гри як особливого виду людської діяльності дає можливість визначити її сутність: гра – образне, дійове відображення життя; вона виникла з праці і готує молоде покоління до праці.

В педагогічній літературі розуміння гри, як відображення життя вперше було висловлено великим педагогом К.Д. Ушинським. Оточуюча

дійсність, говорить він, має великий вплив на гру, вона дає для неї матеріал набагато різноманітніший і дієвіший від того який пропонується іграшковим магазином.

К.Д. Ушинський дуже цікаво описує ігри свого часу, акцентуючи увагу на тому, що у дітей різних соціальних груп були різні ігри. Він говорить, що зміст гри впливає на формування особистості дитини. «Не думайте, що все це пройде безслідно з періодом гри, зникне разом з розбитими ляльками і розламаними барабанами: цілком можливо, що із цього всього утворяться асоціації уявлень і ланцюги таких асоціацій, які з часом зв'яжуться в один суцільний ланцюг, який в майбутньому визначить характер і напрям людини» [68].

У створенні теорії гри особлива роль належить Н.К. Крупській. Вона обумовила нове рішення таким основним питанням, як причини необхідності дитини в грі, її сутність, зв'язок гри з працею, значення гри для всебічного розвитку дітей. Н.К. Крупська вважає гру необхідністю для організму, що росте і розвивається і пояснює це двома факторами: бажання дитини пізнавати оточуючу дійсність з притаманною їй активністю і бажанням наслідувати. «Гра для дошкільників спосіб пізнання оточуючого» [37, с. 11].

Цю ж думку висловив і А.М. Горький підтверджена вона даними фізіології. І М. Сеченов говорить про природжену здатність нервово-психічної організації людини – прагнення розуміти оточуючих. У дітей воно проявляється в запитаннях з якими вони звично звертаються до дорослих, а також в іграх. До гри дитину підштовхує і схильність до наслідування.

Дошкільний вік – першочерговий етап засвоєння суспільного досвіду. Дитина розвивається під дією виховання, вражень від оточуючого світу, у неї рано проявляється інтерес до життя і праці дорослих. Гра – найбільш доступний вид діяльності для дітей, своєрідний засіб переробки отриманих вражень. Вона відповідає наочно образному характеру її мислення, емоційності, активності. наслідуючи в грі працю дорослих, поведінку діти ніколи не залишаються байдужими. Враження життя пробуджують у них

різноманітні почуття, мрію про те, щоб особисто водити кораблі і літаки, лікувати хворих і навчати дітей. в грі проявляється переживання дітей, відношення до життя. Таким чином до гри дітей стимулює бажання знайомитися з оточуючим світом, активно діяти в спілкуванні з однолітками, приймати участь в житті дорослих, реалізувати свої мрії.

Н.К. Крупська висунула принципово нове положення про дитячу гру як діяльність цілеспрямовану, усвідомлену, творчу: «Дуже важливо не створювати шаблони дитячої гри, а давати простір дитячій ініціативі. Важливо щоб діти самі придумували ігри, ставили мету: побудувати дім, приготувати обід... Процес гри полягає в досягненні поставленої мети; діти виробляють план і вибирають засоби його реалізації. З віком, ростом свідомості дітей складнішою стає мета, чіткішим планування; гра переходить в суспільну працю» [37, с. 154].

Н.К. Крупська розглядає гру як засіб всебічного розвитку дитини: гра спосіб пізнання оточуючого і в той же час вона сприяє розвитку фізичних сил дитини, її організаторській здібностей, творчості, сприяє об'єднанню дитячого колективу. В багатьох своїх працях автор вказує на органічний зв'язок гри з працею. На її думку у дітей нема ніякої межі між грою і працею, як у дорослих; їх праця часто носить ігровий характер, проте, гра поступово підводить дітей до праці.

Проблема зв'язку гри і праці розкривається в статтях А.С. Макаренка. він стверджує, що в хорошій грі є трудове зусилля і зусилля думки. Тільки та гра доцільна, в якій дитина активно діє, самостійно мислить, будує, долає труднощі. Це об'єднує гру з працею і робить її засобом підготовки до праці.

Автор дав глибокій аналіз психології гри. Продемонструвавши, що гра свідомо діяльність, а радість гри – «радість творчості», «радість перемоги». подібність гри і праці споглядаються в тому, що діти відчувають відповідальність за досягнення поставленої мети і за виконання ролі яку їм доручив колектив. В той же час А.С. Макаренко акцентує увагу і на основні відмінності гри і праці. Праця створює матеріальні і культурні цінності. Гра

таких цінностей не створює. Проте гра має важливе виховне значення: вона привчає дітей до тих фізичних і психологічних зусиль які не обхідні для роботи. важливо так керувати грою, щоб в її процесі формувалися якості майбутнього працівника і громадянина [43].

Розуміння гри як діяльності лежить в основі багатьох досліджень прогресивних зарубіжних вчених: І. Лаунер, Р. Пфютце, Н. Христензен (Німеччина), Е. Петрової (Болгарія), А. Валлона (Франція).

По суті те, що людина не може не пройти стадію дитинства, пояснює і значення гри в його розвитку. Не випадково Л.С. Виготський, у своїх працях називав гру «провідною лінією розвитку в дошкільному віці». На одностайну думку психологів, гра - провідна діяльність дитини і основа всього подальшого його розвитку, бо саме в грі він спочатку набуває досвіду для життя в суспільстві і розвиває всі ті фізичні та духовні сили і здібності, які йому для цього необхідні. Різниця між грою дитини і грою тваринного дитинчати таке ж, як розходження між біологічною життєдіяльністю тварини і соціальним буттям людини.

Гра не з'являється разом із народженням дитини. Правда, що немовля виявляє інтерес до яскравих і звучним предметів. Воно прагне торкнутися і схопити, маніпулювати ними. Для цього віку робляться спеціальні іграшки - брязкальця, ланцюжки різнобарвних кульок, пищалки, що мають форми тварин, та ін. Проте не можна не погодитися з дослідниками, що такі маніпулятивні дії з предметами, навіть з предметами-іграшками, дії, що мають дуже велике значення для розвитку його органів почуттів і координації рухів, не є грою у власному розумінні слова.

Зачатки ігрової діяльності з'являються тоді, коли дитина, не без впливу дорослих, бере на себе ту або іншу роль, коли один предмет виступає як позначення іншого предмета або істоти. Тоді стає можливим «їхати» або «летіти» на стільці, як на автомашині або літаку, скакати на паличці, як на коні, і т.п. «У грі дитина створює уявну ситуацію», – підкреслює Л.С. Виготський, у своїй роботі, відзначаючи надзвичайне значення в грі уяви, яке

і дозволяє здійснювати ілюзорну реалізацію нездійснених бажань [16, с. 74-75].

Дитяча гра – своєрідний театр, в якому дитина виступає нерідко одночасно і як «актор», що грає якусь роль, чи то роль мами або лікаря, виховательки або пожежника, і як «режисер», організує дії своїх однолітків («Я буду лікар, а ти – хворий») і бере участь у грі речей, і як «драматург», імпровізує сюжетне дійство і словесний текст за себе і за ляльку. Дитина є одночасно і організатором ігрового «вистави» і його глядачем, бо при всій захопленості ігровою дією він не втрачає відчуття реальності, з матеріалу якої і за зразком якої він будує реальність ігрову.

«Чотирирічна дівчинка грає дерев'яною конячкою, як лялькою, і шепоче:

Конячка наділу хвостик і пішла гуляти. Мати перериває її:

Кінські хвости не прив'язні, їх не можна вдягати і знімати.

Мамо! Адже я ж граю!», - Читаємо ми в книзі К.І. Чуковського «Від двох до п'яти». Дитина чудово розрізняє, що є «іграшкове», а що - реальне.

Разом з розвитком дитини, збагаченням його життєвого досвіду розвивається і сама гра. Вона стає все більш сюжетно організованою. Центр її переміщається від дії з предметами до зображення дій і відносин життя дорослих. Узагальнюючи великий експериментальний матеріал, автор ґрунтовної монографії «Психологія гри» Д.Б. Ельконін приходиться до висновку, що «шлях розвитку відбувається від конкретної предметної дії до узагальненої ігрової дії і від неї до ігрової рольової дії: їсти ложкою; годувати ложкою; годувати ложкою ляльку; годувати ложкою ляльку, як мама, - такий схематичний шлях у рольовій грі», а «роль є змістовим центром гри, і для її реалізації служить і створювана ігрова ситуація, і ігрові дії» [28].

Сюжет гри – це те безпосередня дія, що виробляє в грі дію, що відтворює життєві відносини. Зміст ігри - взаємовідносини у «дорослому» світі. Завдяки цьому і реалізується основна функція гри - підготовка до серйозного життя в цьому світі.

Гра – найважливіший фактор і засіб виховання дошкільника. Тому дорослі грають з дітьми, вчать їх грати. Але сама гра – діяльність спонтанна, невимушена. Дитину не можна змусити грати. У грі вона відчуває себе вільною.

Але і ця свобода – дія на основі усвідомленої необхідності. Такою необхідністю в грі є її правила. Ці правила визначаються самими граючими за зразком відносин у неігровому світі. «Так не можна!», «Так не буває!», «Так не їдять!» – Основні доводи дітей, коли їм нав'язується ігрова ситуація, яка не відповідає реальним відносинам. Чим старша дитина, тим більше ускладнюються правила. Ускладнюються і в той же час схематизовані, особливо в умовних іграх (в хованки, в «козаки-розбійники», в класи, ігри з м'ячем і т.д.). Такі ігри передбачають змагання, переростають у спортивні ігри, тобто в такі, в яких важливий не тільки процес гри, але і результат, у яких можна вигравати або програвати. Переміщення мотиву гри з процесу діяльності на його результат – це вже кінець власне гри, перехід її у спорт. Спорт – це не гра, хоча початок гри тут, безумовно, зберігається. Азартні ігри - це перехід гри на свою протилежність: у них мета гри – виграш, абсолютно зовнішній самому процесу ігрової дії, а не сам цей процес. Притому сам азарт стає згубною пристрастю.

Для розуміння сутності гри важливо розрізнати суб'єктивне і об'єктивне значення. Суб'єктивне значення ігри визначається її мотивом, безпосереднім спонуканням до гри, яким є отримання задоволення в самому процесі ігрової діяльності. Якщо судити про природу гри тільки за цим значенням, то легко прийти до висновку, що вона не що інше, як порожня забава. Проте об'єктивне значення гри, про який сам дитина і не здогадується і яке безпосередньо не проглядається при вигляді гри дітей, а розкривається науковим дослідником ігрової діяльності, істотно інше, ніж суб'єктивне. Це функції гри в розвитку дитини. Гра сприяє формуванню фізичних і духовних здібностей дитини, її пізнавальної діяльності, уяви, волі, владарювання собою. Гра – це школа спілкування. Дитина навчається в грі

свого «я», але вона в грі, опановуючи роллю, вчиться розуміти іншого, входити в його становище, що надзвичайно важливо для життя в суспільстві. Тому гра – дієвий засіб морального виховання. Гра – модель «дорослого» життя, і тут дитина не тільки знайомиться з різними професіями, але вчиться цінувати працю і вперше відчуває гордість бути трудівником, ще не працюючи. І поряд з усім цим гра - це відпочинок, розрядка психічної напруженості. Важливо відзначити, що всі ці функціональні значення гри виступають разом, дані в комплексі, пронизуючи один одного і посилюючись одне через інше.

Отже, гра – невимушена діяльність в уявній ситуації за певними правилами. І якщо суб'єктивна мета гри, її мотив знаходяться в самому процесі діяльності, то об'єктивне значення ігрової діяльності полягає у формуванні і тренуванні фізичних і духовних здібностей, необхідних для здійснення інших видів діяльності та життя особистості в суспільстві. Існує багато різних концепцій ігрової діяльності. Їх різноманіття обумовлено як відмінністю методологічних позицій, з точки зору яких визначається [гра](#) (наприклад, [позитивізм](#) або [фрейдизм](#)), так і складністю і різноманітністю самого феномена гри та її [функціональних](#) значень. Ускладнює розуміння гри і те, що дитяча гра має не тільки передумови у тваринному світі, а й переходить в інші види діяльності, в яких зникає гра, але зберігається ігрове начало.

1.4. Класифікація ігор

К.Грос одним з перших класифікував ігри на два різновиди:

- експериментальні («ігри зі звичайними функціями»);

➤ спеціальні («ігри зі спеціальними функціями»).

До експериментальних ігор він відносив: інтелектуальні, моторні, сенсорні, вправи для формування волі та афективні ігри. Їхньою основою К.Грос вважав інстинкти.

Грос відносить до спеціальних ігор, ті ігри при яких розвиваються часткові здібності які проявляються в дітей.

Вільям Штерн, німецький психолог, поділив ігри на індивідуальні (дитина сама є ініціатором та грається) та соціальні (разом з іншими).

Ігри можуть бути класифіковані, вважає Ж.Піаже, від простих ігор до комплексних, у чотири категорії: ігри-вправи, символічні ігри, ігри за правилами та конструктивні ігри. Він стверджує що найбільш комплексною формою гри є конструктивні ігри, тому що в цій ігровій ситуації дитина творчо повинна розв'язувати поставлені задачі.

Класифікація ігор Піаже стосується спонтанних та організованих ігор. Класифікувати ігри можна з різних позицій: за змістом, за поставленими цілями, за наочністю та інше. Найважливішими критеріями серед них є класифікація за змістом та цілями. Таким чином, можна розрізнити ігри: спрямовані на розвиток мовлення, на збагачення знань про навколишній світ, математичні ігри, музичні ігри, рухливі ігри, розважальні ігри, туристично-спортивні ігри, сенсорні ігри, творчі та конструктивні ігри.

Розрізняють також ігри з використанням наочності, та безсловесні ігри.

Швейцарський лінгвіст та спеціаліст з психології, Едуард Клапаред, який вважає гру як прояв різних потреб та тенденцій, подає свою класифікацію ігор. Він поділяє гру на дві групи: ігри загальних функцій та ігри спеціальних функцій. Перша група має свої підгрупи: сенсорні ігри (ігри з сопілкою, музичною скринькою, трубою), моторні (ігри спрямовані на розвиток спритності – з м'ячем, обручем, скакалкою), психічні (інтелектуальні ігри – загадки, пазли, шахи, доміно, а також ігри спрямовані

на подолання перешкод). Другу групу психолог поділяє на п'ять ігрових підгруп – спеціальні, сімейні, імітаційні, з боротьби, з полювання.

Німецька психологиня Шарлотта Бюлер, поділила ігри за специфічними та якісними відмінностями на п'ять груп: функціональні ігри (сенсорно-моторні), колективні, будівельні, ігри спрямовані на сприймання (з елементами казок) та ігри які ведуть в оману (видумані).

У праці А.П.Бурової «В грі формуються всі сторони особистості дитини», авторка умовно поділила ігри на:

- ігри з правилами: дидактичні і рухливі;
- творчі ігри: сюжетно-рольові, конструктивно-будівельні і театралізовані;
- народні: хороводи, ігри з народною іграшкою, забави.

Під час цих ігор діти використовують пісні, вірші, примовлянки, заклички, хороводні пісні, тим самим розвиваючи мовлення та вимову[41].

Дитячі ігри класифікуються на:

1. Творчі:

- Сюжетно-рольові (суспільні, сімейні, побутові);
- Будівельно-конструкційні;
- Ігри на теми літературних творів (драматизації, інсценування)

2. Ігри за правилами:

- Рухливі ігри (великої, середньої, малої рухливості; сюжетні, ігри з предметами; з переважанням основного руху: бігу, стрибків тощо; ігри- естафети);
- Дидактичні ігри (словесні, з іграшками та ін.)

3. Народні ігри (забави, рухливі, дидактичні, обрядові)

Розрізняють наступні рівні розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку в грі:

- високий;

- достатній;
- середній;
- низький.

Високий рівень. При спілкування дитина проявляє активність, вміння слухати та розуміти мовлення, з легкістю вміє будувати речення враховуючи обставини. Вміє вести діалог. Відповідає на запитання поширеними реченнями, та сам може формулювати запитання без сторонньої допомоги. У своїй розмові вживає різні типи діалогічних єдностей, такі як повідомлення-запитання, запитання-відповідь, спонукання-запитання; також різні функціональні типи діалогу: розпитування, обмін враженнями, розпитування, домовленість, обговорення. Під час бесіди, вміло підтримує групову бесіду; використовує мовні та немовні засоби виразності. Характерним для високого рівня є вміння дитини дошкільного віку складати самостійно різні типи розповіді, такі як: творчі, описові, сюжетні та розмірковування. Розповіді яку дошкільник веде дає назву. До розповіді може добирати назву і скласти план з використовуючи правила побудови розповіді. Може довести правоту у своїх розповідях-міркуваннях ґрунтовними аргументами (до 5 і більше). В розповіді обсяг речень в межах 10, з використанням всіх типів речень. Дошкільник самостійно може показати ігрові дії та пояснити правила гри та її хід, сам виступає в дитячому колективі організатором гри (може розподілити ролі, добирати необхідні атрибути до гри та розіграти текст). В діалогічному та монологічному мовленні дитина керується мовленнєвим етикетом.

Достатній рівень. Дошкільник при складанні діалогу не потребує сторонньої допомоги. Може тривало його вести. Активний у спілкуванні, розуміє мовлення та вміє слухати. В діалозі використовує 5-6 діалогічних єдностей. Використовує силу голосу

та інтонацію. При складанні діалогів, дошкільник, вміло використовує невербальні засоби виразності та діалогічні єдності – запитання-відповіді, повідомлення-запитання. Самостійно може скласти план розповіді та вживати всі типи розповідей – сюжетні, описові, творчі. Може виокремлювати до 7-8 ознак об'єкта чи предмета опису. У розповідях-міркуваннях, щоб обґрунтувати свої докази (до 5 і більше), наводить вагомні аргументи. У тексті-розповіді використовує всі типи речень, а кількість речень сягає 10 і більше. Вживає образні вирази. Без допомоги дорослих пояснює правила та хід гри, показує ігрові дії та знає текст гри; розподіляє ролі, розігрує текст та добирає атрибути до ігор. Труднощі дошкільник зазнає при організації незнайомої гри з дітьми. За змістом знайомих казок та оповідань може розіграти реальні та казкові ситуації. Під час гри (діалозі чи монологі), дитина, використовує всі форми мовленнєвого етикету.

Середній рівень. Дошкільник не проявляє ініціативи у спілкуванні. Діалогічне мовлення дитини проходить за допомогою вихователя, використовуючи однослівні прості речення. Діалог нетривалий. Діалогічні єдності у межах 3-4. Може правильно будувати діалогічні єдності, такі як: повідомлення-запитання, запитання-відповіді та інш.: розпитування, домовленості. Використовує поширені невербальні засоби та інтонацію. Лише частково дотримується композиційної структури побудови розповіді та планує її за допомогою педагога. Може виокремлювати до 3-4 ознак об'єкта чи предмета, якого описує. У тексті кількість речень в межах 5-6. Використовує паузи. Не вживає образні вирази. При ході гри частково пояснює хід та правила, але не може її самостійно організувати. Під час відтворення тексту вживає слова-замінники. Дорослий допомагає розігрувати реальні та казкові ситуації. Відсутні ігрові дії. Може відтворити зміст

близько до тексту. Під час гри вживає такі формули мовленнєвого етикету в монологічному та діалогічному мовленні як знайомство, вітання і прохання.

Низький рівень. Дитині цього рівня не притаманні такі риси як самостійність та ініціативність, всі дії відбуваються за допомогою вихователя. На питання відповідає коротко, одним словом; самостійно не може сформулювати правильно запитання. Діалогічні єдності у межах 1-2. Тип діалогічної єдності який вживає - запитання-відповідь. Відсутні навички користування засобами виразності. Дошкільник рідко використовує невербальні засоби спілкування. При складанні розповіді виникають труднощі. Не може самостійно скласти розповідь та планувати її. Порушена композиційна структура побудови розповіді. У тексті розповіді використовує до 4 речень, а за обсягом – прості та непоширені, без образних виразів та з довготривалими паузами. Не може організувати гру та відмовляється пояснити її хід. Навиків для самостійного розігрування текстів реальної чи казкової ситуації відсутні. Вживає в мовленнєвому етикеті лише вітання та прощання, і це за умови нагадування.

Одним з провідних методів розвитку зв'язного мовлення дошкільників є дидактична гра. Адже в дидактичній грі дитина поглиблює, систематизує, розширює та застосовує отримані раніше знання про навколишній світ. В дидактично-ігровому середовищі дитина краще засвоює матеріал, навчається не думаючи що вона навчається. У процесі гри дошкільник зосереджується, проявляє кмітливість та активно використовує мовлення. До гри залучаються такі розумові операції, як класифікація, аналіз, синтез, порівняння та узагальнення.

Педагоги-практики, зазначають що гра необхідна дитині так само як і тепло, харчування та затишок.

Елементи гри можуть бути використані для зосередження уваги, мобілізації психічних ресурсів, для вирішення задач, участі в різних заходах без страху поразки. Гра забезпечує емоційно-установчу зайнятість дитини, суперництва з собою, бажання самовдосконалюватися, яка становиться головним під час гри з іншими дітьми.

Невід'ємною частиною дитячих ігор повинно бути пізнавальна діяльність та вміння використовувати під час гри набуті раніше знання.

Дидактична гра має особливість гармонійно поєднувати повчальну частину з розважальною. Поєднання цих частин призводить до виникнення стану, коли стимулюються процеси психічного розвитку.

Ігрова та навчальна діяльність здійснюється засобами гри зі всіма специфічними елементами. Через ігри ці елементи органічно поєднуються, а мотиви гри ведуть до виконання дидактичних задач.

Дидактична гра займає важливе місце в розвитку мовлення дитини, у формуванні правильної вимови; допомагає зрозуміти значення незнайомих слів. Тому цей процес відбувається легко, ненав'язливо і не потребує великих зусиль. Перевага дидактичних ігор полягає в тому що охоплює всіх дітей в групі, навчає їх думати та висловлюватись. Дидактична гра є важливим засобом доповнення словникового запасу дітей дошкільного віку. Це важливо для майбутньої адаптації та засвоєння навчального матеріалу.

Так як дошкільна діяльність організована через ігри, тільки раціональне поєднання ігрової та пізнавальної активності сприяє накопиченню знань та навиків. Ігри сприяють психологічному розвитку, вмінню логічно думати, тренують волю та розвивають вміння висловлюватись.

Під час дидактичної гри, вихователь підтверджує та контролює засвоєння знань дітьми, збагачує їх пізнавальну сферу.

Кожна дидактична гра повинна навчати дітей, узагальнювати знання про навколишній світ, гармонійно поєднувати пізнавальні та розважальні елементи.

Дидактична гра залишається грою якщо вона містить елементи очікування, сюрпризу, суперництва та взаємного спілкування дітей. Практична цінність такої ігрової діяльності полягає в тому, що кожна дитина має можливість використовувати вже набуті раніше знання та навички, а також збагатитися новими.

Через дидактичні ігри вирішуються освітні завдання в закладі дошкільної освіти. Таким чином здійснюються такі цілі:

- збагачується словниковий запас;
- формуються навички правильно висловлюватись та вимовити складні граматичні конструкції;
- формується правильне уявлення про предметах та явищах;
- тренується довільно пам'ять та увага;
- відбувається розвиток мислення дітей дошкільного віку;
- через ігрові елементи розвивається творча уява;
- виховується здатність спостерігати;
- виховуються такі риси як вміння стримати себе, самоконтроль, самостійність;
- формується вміння діяти колективно, і в той час мати свою думку;
- виховується вміння поважати чужу думку та вибір, бути толерантним.

Елементи які створюють ігрову атмосферу це відгадки, сюрприз та суперництво. Дидактична гра гармонійно включає в себе навчальну та розважальну мету.

Плануючи свою діяльність, вихователь повинен використовувати різноманітні дидактичні ігри, які сприяють всебічному розвитку дитячої особистості.

Дидактична гра за характером матеріалу класифікується на :

- *Ігри з предметами.* Під час таких ігор використовуються різні дидактичні іграшки, різноманітний природний матеріал та предмети.

Через таку гру дитина пізнає предметний світ, знайомиться з їхніми властивостями та класифікує їх.

- *Настільно-друковані ігри.* В таких іграх використовуються зображення. Під час таких ігор, дитина класифікує картинки за схожістю (знайти пару, у деяких видах лото), скласти зображення з частин (пазли, кубики), добирати картки-картинки під час гри в доміно. Через такі ігри дитина систематизує знання про навколишнє середовище, розвиває кмітливість, увагу, орієнтацію в просторі, відбувається розвиток розумових процесів, формуються організаторські здібності.
- *Словесні ігри.* Це більш складний вид ігор, адже відсутня наочна опора. Складність полягає в тому що дитина оперує уявою, розмірковує про речі які відсутні на даний час. Через такі ігри дитина збагачує словниковий запас, орієнтується в просторі, формує вміння лічити, розвиває мислення та розвиває розумову діяльність.

О.Сорокіна запропонувала свою класифікацію дидактичних ігор:

- *Ігри-подорожі.* Такі ігри мають на меті надати пізнавальному змісту казковості, загадковості. Вчать дітей бачити звичні речі в незвичайних ситуаціях та помічати те, на що вони не звертають уваги. Через ігри-подорожі діти уявно подорожують крізь час та простір, долаючи відстань та перешкоди.
- *Ігри-доручення.* Такий вид ігор спонукає дітей до виконання доручень, виконання певної дії: (Принеси кубики зеленого кольору).
- *Ігри-припущення.* Такі ігри спонукають дитину осмислити наступну дію, вчать встановити причинні зв'язки: (Які були б мої дії, якщо...?).
- *Ігри-загадки.* Такі ігри націлені розвивати здатність аналізувати, розмірковувати та робити висновки .
- *Ігри-бесіди.* Під час таких ігор вихователь взаємодіє з дитиною за допомогою спілкування, тим самим активізуючи емоційно-розумові процеси (думки, дії, уяву); виховує у дітей здатність слухати та чути

запитання які задає вихователь; вміння самої дитини формулювати запитання та дати на них чітку відповідь; зосередити свою увагу на змісті розмови.

В.Аванесова класифікувала дидактичні ігри за характером ігрових дій:

- *ігри-доручення;*
- *ігри з відшукуванням предметів;*
- *ігри з відгадуванням загадок;*
- *сюжетно-рольові дидактичні ігри;*
- *ігри у фанти або в заборонений «штрафний» предмет (картинку).*

[1]

Класифікувати ігри які активізують та збагачують словниковий запас, формують зв'язне мовлення можна за такими розділами :

- ігри на збагачення, уточнення та активізацію словника іменниками;
- ігри на забезпечення, уточнення та активізацію словника дієсловами;
- ігри на збагачення, уточнення та активізацію словника ознаками;
- ігри, які знайомлять зі значенням та застосуванням у мовленні займенників та прислівників.

Основна мета «ігор» -це можливість проявити свої вміння та здібності, створити умови для пізнавальної активності кожної дитини. Гра не повинна бути простим рішенням поставлених завдань, але повинна бути активною, цікавою; формувати нові навички в приємній та привабливій формі.

Кожна гра включає в собі конструктивні складові:

- a) дидактичне завдання;
- b) ігровий задум;
- c) ігровий початок;
- d) ігрові дії;
- e) правила гри;
- f) підбиття підсумків.

Дидактичне завдання проявляються у вигляді проблеми, мислення, пізнання, розпізнавання, порівняння та ін.

Дидактична мета являє собою навчальну мету та формується стосовно конкретних завдань. Мета гри повинна бути чіткою та конкретною, забезпечуючи добру підготовку та здійснення задуму.

Дидактичне завдання формується в залежності від змісту гри та уявляє собою навчальний елемент через який відображаються операції аналітичного мислення.

Дидактичне завдання відображається через проблему, яку вирішують діти самостійно чи співпрацюючи між собою. Проблеми повинні бути доступними дітям, і в той же час для їхнього рішення необхідні зусилля та постійний інтерес дитини. Навіть коли мова йде про повторення чи перевірки вже набутих знань, вони мають місце вже в новому ракурсі, цим самим змушуючи дитину думати, знаходити нові шляхи для вирішення, аналізувати ситуацію. Таким чином, дидактичне завдання постає у формі проблеми мислення, описання, реконструкції та порівняння.

Ігровий задум - це найперший компонент гри, який зазвичай виступає у вигляді питання або загадки, таким чином, створює для учасників гри певні вимоги.

Ігровий початок – це повідомлення про початок гри, роблячи його більш цікавим та інтригуючим для дітей.

Ігрові дії – це методи через яких гра перетворюється в активну дію, приємну та розслабляючу. Вони тренують інтелектуальну діяльність дитини, сприяють швидкому формуванню умінь та навичок. Ігрові дії містять специфічні елементи – нові відкриття у навколишньому середовищі, очікування, суперництво та ін. Важливо під час гри реалізувати перетворення, моделювання, у відповідності з поставленими завданнями.

Одна і та сама дидактична гра може розвиватися у декількох варіантах, а перехід з одного варіанту до іншого здійснюється шляхом поглиблення дослідження та підвищення вимог до оцінки.

Дидактичний матеріал повинен відповідати змісту та віку дітей. Можуть бути використані іграшки, картки та ін.

Аби дидактична гра була вдалою, вихователь повинен забезпечити простір та можливість брати участь у грі кожній дитині. Перед ним стоїть завдання керувати ігровим процесом так, щоб досягти поставленої цілі.

Правила дидактичної гри визначають поведінку та діяльність дітей впродовж всієї гри, даючи рівні права всім учасникам гри. Кожна гра містить в собі ті правила які дозволяють дитині чинити так або інакше. Визначення правил залежить від окремої гри. Загалом, вони вказують на активність та самостійності дітей у процесі гри. Правила гри обов'язкові, щоб показати дітям як вони повинні себе поводити та як будувати стосунки з однолітками. Перше правило: розподіл ролей між учасниками гри, становлення відносин між ними. Друге правило: демонстрація шляхів вирішення інтелектуальних задач.

Підведення підсумків робиться в кінці дидактичної гри. Вихователь підбиває підсумки, наголошуючи вихованцям на отримані від гри досягнення та емоційне задоволення. Для вихователя рівень досягнень вихованцями нових досягнень та знань є показником результативності гри.

В кінці дидактичної гри вихователь може спостерігати позитивну динаміку розвитку, коли дитина легко зможе знайти потрібну відповідь для опису, порівняння та ін.

Гра задовольняє потреби дитини в русі та активності, відкриває перед ним багатий спектр різноманітних міжособистісних відношень та спонукає до бажання вести себе як дорослі.

В цілому, гра являє собою хорошим приводом для психологічної підготовки дитини до шкільного етапу його життя та адаптації в суспільстві.

Кожна дидактична гра має на меті вчити новому, вдосконалювати, закріпити відоме та прагнути до нових відкриттів у пізнанні навколишнього світу.

РОЗДІЛ 2.

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Діагностика рівня розвитку мови у дітей дошкільного віку

Дослідження проводилося в старшій дошкільній групі на базі Дяківецької гімназії при Герцаївській територіальній громаді. В діагностиці брало участь п'ятнадцять дітей.

Дослідження складалося з трьох етапів. Перший етап - початкова діагностика. Другий етап - проведення розвиваючих ігор. Третій етап - виявлення динаміки розвитку мови у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

На першому етапі діагностики використовувалися методики «Назви слово» і «Розкажи за картинкою» (за Р.С.Немов).

Методика «Назви слово»

Запропонована далі методика визначає запас слів, які зберігаються в активній пам'яті дитини. Дорослий називає дитині слово з відповідної групи і просить його самостійно перерахувати інші слова, що відносяться до цієї ж групи.

Щоб назвати кожен з перерахованих нижче груп слів відводиться по 20 сек, а в цілому на виконання всього завдання – 160 сек.

1. Тварини.
2. Рослини.
3. Кольори предметів.

4. Форми предметів.
5. Інші ознаки предметів, крім форми і кольору.
6. Дії людини.
7. Способи виконання людиною дій.
8. Якості виконуваних людиною дій.

Якщо дитина сама не може розпочати перерахування потрібних слів, то дорослий допомагає їй, називаючи перше слово з даної групи, і просить дитину продовжити рахунок.

Оцінка результатів:

10 балів - дитина назвала 40 і більше різних слів, що відносяться до всіх груп;

8 - 9 балів - дитина назвала від 35 до 39 різних слів, що відносяться до різних груп;

6 - 7 балів - дитина назвала від 30 до 34 різних слів, пов'язаних із різними групами;

4 - 5 балів - дитина назвала від 25 до 29 різних слів із різних груп;

2 - 3 бали - дитина назвала від 20 до 24 різних слів, пов'язаних із різними групами;

0 - 1 бал - дитина за весь час назвала не більше 19 слів.

Висновки про рівень розвитку:

10 балів - дуже високий;

8 - 9 балів - високий;

4- 7 балів - середній;

2- 3 бали - низький;

0 - 1 бал - дуже низький.

Методика «Розкажи за картинкою»

Ця методика для визначення активного словникового запасу дитини та рівня розвитку зв'язного мовлення. Їй показують серію картинок (див. дод. А). Далі дитині дають 2 хв. для того, щоб вона уважно розглянув ці картинки. Якщо дитина відволікається, або не може зрозуміти, що зображено на

картинці, то педагог роз'яснює зміст намальованого. Після того, як розглядання картинки закінчено, дитині пропонують розповісти про те, що вона бачила на ній. Для розповіді по кожній картинці відводиться ще по 2 хв.

Вихователь, що проводить дослідження за допомогою даної методики, фіксує результати в таблиці, де зазначає наявність і частоту вживання дитиною різних частин мови, граматичних форм і конструкцій.

Оцінка результатів:

10 балів - у мові дитини зустрічаються всі 10 включених до таблиці фрагментів мови;

8 - 9 балів - у мові дитини зустрічаються 8-9 з включених до таблиці фрагментів мови;

6 - 7 балів - у мові дитини зустрічаються 6-7 з містяться в таблиці фрагментів мови;

4 - 5 балів - у мові дитини є тільки 4 -5 з десяти включених до таблиці фрагментів мови;

2 - 3 бали - у мові дитини зустрічаються 2-3 з включених до таблиці фрагментів мови;

0 - 1 бал - у мові дитини є не більше одного фрагмента мови з тих, що включені в таблицю.

Висновки про рівень розвитку:

10 балів - дуже високий;

8- 9 балів - високий;

4- 7 балів - середній ;

2 - 3 бали - низький;

0- 1 бал - дуже низький.

Рис.1

За результатами дослідження (див.дод.Б.1,2) виявлено, що запас слів, які зберігаються в активній пам'яті у дітей старшого дошкільного віку, у діагностованої групи становить: високий рівень мають 3 дітей (20%); середній рівень мають 8 дітей (53%); низький рівень мають 3 дітей (20%); одна дитина має низький рівень (7%).

Рис.2

За результатами дослідження виявлено (див.дод.В.1,2) що рівень зв'язного мовлення у діагностованої групи становить: високий рівень мають 2 дітей (14%); середній рівень мають 10 дітей (66%); низький рівень мають 3 дітей (20%).

2.2. Використання розвиваючих ігор в закладі дошкільної освіти для формування мови дітей

Для сучасної освітньої системи проблема розумового виховання надзвичайно важлива. Необхідність компетентно орієнтуватися у зростаючому обсязі знань пред'являє інші, ніж були 30-40 років тому, вимоги до розумового виховання підростаючого покоління. На перший план висувається завдання формування здатності до активної розумової діяльності.

Дитинство - найцінніший період в житті людини, що визначає перспективи становлення його суб'єктності. У дошкільному віці відбувається закладка фундаменту, яка в подальшому дозволяє дитині успішно освоювати будь-які спеціальні знання.

У дітей психічні процеси краще формуються в ігровій діяльності. Перед педагогами стоїть завдання - надати кожній дитині можливість радісного та змістовного проживання періоду дошкільного дитинства. Гра трактується як спосіб реалізації потреб і запитів дитини в межах його можливостей.

В основі системи розвиваючих ігор присутні наступні принципи:

- поєднання в діяльності дитини елементів гри та навчання і поступовий перехід від ігор - забав через ігри - завдання до навчально-пізнавальної діяльності;

- поступове ускладнення навчальної задачі і умов гри;

- підвищення розумової активності дитини в рішенні пропонованих завдань;

- органічний зв'язок і взаємозв'язок між зовнішньою і внутрішньою (розумовою) активністю дитини і поступовий перехід до більш інтенсивної розумової праці;

- єдність навчальних і виховних впливів.

У результаті реалізації цих принципів створюються умови, які сприяють становленню початкових форм самооцінки і самоконтролю дитини, що має величезне значення і для його навчальної діяльності (майбутньої і справжньої), і для повноцінного життя в колективі однолітків.

Дитина, захоплена привабливим задумом нової гри, ніби не помічає того, що вона навчається, хоча при цьому вона раз у раз стикається з труднощами, які вимагають перебудови її уявлень і пізнавальної діяльності. Якщо на занятті дитина виконує завдання дорослого, то в грі він вирішує своє власне завдання.

Для розвитку мовлення дітей у закладі дошкільної освіти проводяться різні ігри, як на заняттях, так і у вільний від занять час. Наведемо кілька прикладів ігор, спеціально організованих вихователем.

Гра «За покупками в магазин»

Мета: вправляти дітей у виборі потрібного предмета, шляхом включення названих педагогом ознак, розвивати спостережливість, вчити використовувати в мовленні складнопідрядні речення.

Ігровий матеріал: складальне полотно з трьома-чотирма смужками, куди вставляються предметні картинки із зображеннями трьох-чотирьох однакових іграшок, які відрізняються один від одного окремими ознаками (величиною, кольором, деталями).

Предметні картинки: пірамідки різного розміру з ковпачками різного кольору (3 картинки); ведмежата: один - чорний, 2 – коричневих; у одного бантик на шії, один - в смугастих штанцях, один - у комбінезончику (3 картинки); автомобілі: вантажівка, фургон, самоскид (3 картинки); ляльки:

одна в зеленому платтячку, у другої на платті дрібні гудзики і бант, у третьої на платті пояс (3 картинки).

Хід ігрової вправи на занятті:

Вихователь вивішує перед дітьми складальне полотно, в якому вставлені картинки із зображеннями пірамідок, ведмедиків, автомобілів, ляльок і каже: «Уявіть собі, що ви пішли в магазин зі своєю молодшою сестричкою, щоб купити для неї іграшку, яку вона попросить.

Мишко, твоя сестричка попросила купити пірамідку. Вона сказала так: «Купи мені пірамідку ні з синім ковпачком і не маленьку». Як ти думаєш, яка з пірамідок сподобалася твоїй сестричці? Чому ти думаєш, що велика з червоним ковпачком?

Катерино, а твоя маленька сестричка захотіла мати ляльку ?

Вона сказала: «Мені не треба ляльку в зеленій сукні, не треба з гудзиками. Я хочу іншу і без бантика».

А твій брат, Костику, попросив купити автомобіль: «Не самоскид, не фургон і не з синім кузовом». Твоєму братику, Марійко, сподобався ведмедик. Він попросив: «Купи мені ведмедика, але не чорного, не в смугастих штанцях і без бантика».

Далі можна запропонувати дітям для відгадування ще одного ведмедика, одну ляльку. Наприклад: «Мені потрібен ведмедик не в зеленій сорочці, не в штанцях з лямками і не той, який сидить». Або: «Мені сподобалась лялька не з чорними очима, не в бузковій сукні і не у платті з поясом».

Якщо дитина правильно відгадає і пояснить, чому саме ту іграшку вона купить для свого брата або для своєї сестрички, вихователь віддає їй картинку.

Гра «Відповідай швидко»

Мета: вправляти дітей у класифікації, порівнянні, узагальненні; закріплювати знання про птахів, комах, риб, тварин; вправляти в узгодженні числівників і прикметників з іменниками.

Ігровий матеріал:

- Таблиця, розділена на 9 клітин (№ 1).

У кожній клітині - зображення птаха або тварини:

- в першому рядку - горобець, голуб, дятел;
- у другому - оса, лисиця, бабка;
- у третьому - вовк, метелик, снігур.

- Таблиця з 9 клітинами (№ 2).

У першому рядку - корова, лось, чайка;

у другому кішка, тигр, курка;

в третьому - собака, лисиця, гуска.

- Таблиця з 9 клітинами (№ 3).

У першому рядку - лев, жираф, бегемот;

у другому - білий ведмідь, північний олень, тюлень;

у третьому - вовк, лось, бобер.

- Таблиця з 9 клітинами (№4).

У першому рядку - щука, пінгвін, морж;

у другому - дельфін, карась, окунь;

у третьому - пелікан, кит, сом.

Картинка з зображеннями тварин.

Хід ігрової вправи на занятті:

Вихователь вивішує перед дітьми таблицю № 1, пропонує розглянути її і швидко відповідати на питання, які він буде ставити. За правильну відповідь гравець отримує фішку.

Питання до таблиці № 1:

1. Як можна назвати всіх, хто намальований в першому рядку?

Скільки всього птахів на таблиці? (Чотири.) Назвіть їх. (Горобець, голуб, дятел, снігур.)

Кого більше, звірів чи комах? (Більше звірів, а не комах.)

На скільки груп можна розділити всіх, хто намальований на таблиці? (На три.)

Подивіться на малюнки в третьому стовпчику. (Не плутати з рядком!)
Що спільного у всіх, хто там намальований? (Всі літають.)

Порівняйте тварин першого і другого стовпчика. Що ви помітили спільного? (В кожному стовпчику зображені птахи, звірі, комахи.)

Питання до таблиці № 2:

Порівняйте тварин першого і другого стовпчика. На які дві групи їх можна розділити? (Дикі і свійські тварини.)

Які ще тварини в першому і другому стовпчиках схожі один на одного? (Кішка - тигр, лисиця - собака.)

Як можна назвати всіх, хто зображений в третьому стовпчику? (Птахи.)

Яких птахів більше - свійських або диких?

Порівняйте тварин другого і третього ряду. Що ви помітили спільного? (В кожному ряду по одній свійській, одній дикій тварині і по одній свійській птиці.)

Подивіться на всіх, хто намальований на таблиці, і скажіть, яких тварин більше, свійських або диких? (Порівну.)

Питання до таблиці № 3:

Які тварини проводять багато часу в воді? (Бегемот, тюлень, бобер.)

Що спільного між тваринами першого ряду? (Це тварини, які живуть у країнах тропічної зони.)

Що спільного між тваринами другого ряду? (Це тварини, які живуть на півночі.)

Що спільного між тваринами третього ряду? (Ці тварини живуть у наших лісах.)

Що спільного у тварин третього стовпчика? (Живуть у воді більшу частину часу.)

Які тварини харчуються рибою?

Питання і завдання до таблиці № 4:

Назвіть риб.

Назвіть птахів.

Кого більше - птахів або риб?

Назвіть усіх морських тварин. Яких найбільше?

Яка тварина живе в холодному північному морі?

Порівняйте тварин першого і другого стовпчика. Що ви помітили спільного? (По одній рибі, одному птахові, одній морській тварині.)

Порівняйте тварин першого і третього ряду. Що ви помітили спільного? (По одній рибі, одному птахові.)

Що спільного у всіх тварин? (Всі вони живуть у воді.)

Гра «Уточнимо колір предметів»

Мета: вправляти дітей у розрізненні кольору предметів; вчити розрізняти близькі кольори: червоний - помаранчевий, червоний - рожевий, рожевий - бузковий, синій - блакитний і ін.

Стежити за правильністю узгодження прикметників з іменниками: волошка.

Тренувати в складанні пропозицій за схожістю: помідор червоний, а морква помаранчева.

Ігровий матеріал: таблиці з зображеннями двох рослин, близьких за кольором: помідори і моркви, маку і шипшини, волошки і сливи, троянди та бузку, волошки і баклажана. Одна рослина на кожній таблиці зображено в кольорі і прикрита листком паперу, приклеєним зверху, інше - прорізано силуетно, позаду є конверт, куди вставляють кольоровий паперовий прямокутник. Кольорові паперові прямокутники: червоний, помаранчевий, рожевий, бузковий, блакитний, синій, фіолетовий.

Хід ігрової вправи на занятті:

(1 варіант)

Вихователь показує дітям таблицю із зображенням помідора і моркви, але помідор поки прикритий листком паперу. Запитує: «Що це? (Морква.) Якого кольору морква? (Морква помаранчева.)

Потім педагог викладає 2 прямокутника червоного і помаранчевого кольору, пропонує дитині знайти помаранчевий прямокутник і вставити його

в кишеню позаду силуету моркви. Далі він каже, що під білим аркушем паперу ще щось намальовано. Цей предмет такого ж кольору, як і прямокутник. Він може бути овочем, фруктом або квіткою.

Діти перераховують рослини червоного кольору. Коли вони назвуть помідор, вихователь піднімає листок. Потім він просить назвати кольори обох рослин (морква помаранчева, а помідор - червоний), пропонує запам'ятати їх і не плутати.

Для закріплення уявлень дітей про червоний і помаранчевий колір можна використовувати таблиці, на яких намальовані перець і горобина, апельсин і гранат.

Аналогічно проводиться робота по розрізненню інших квітів з використанням зображень наступних рослин: волошки і сливи (блакитний і синій прямокутники), баклажана і волошки (фіолетовий і синій прямокутники), бузку і троянди (бузковий і рожевий прямокутники), маку і шипшини (червоний і рожевий прямокутники).

Варіант (Наведемо лад)

Вихователь заздалегідь вкладає в конверти з силуетними зображеннями рослин та будь-які кольорові прямокутники. Пропонує дітям навести порядок і перекласти кольорові прямокутники в ті конверти, де зображені овочі, фрукти або квіти відповідного кольору.

Після виконання завдання вихователь, по черзі, відкриває прикриті листком зображення рослин, а діти називають подібні кольору («Волошки блакитні, а сливи сині »).

У розвиваючих іграх прихована можливість самостійно знаходити відповіді на багато питань: у чому гармонія поєднання фігур, як забезпечити трансформацію квітів і форм одночасно, змінити форму ігрового пристрою і інше, що характерно для таких ігор, як «Склади візерунок», Кубики Нікітіних «Унікуб», «Квітка лотоса» та інших. Кожна з розвиваючих ігор, - як правило, модель дійсності, якості особистості (самостійність і ініціативність, креативність та ін.) і вміння (комбінувати, припускати,

видозмінювати і ін.), придбані в іграх, застосовні в будь-якій навчальній та життєвій ситуації.

2.3 Динаміка розвитку мови дітей дошкільного віку в ігровій діяльності

Протягом трьох місяців після початкової діагностики з дітьми старшої групи проводилися розвиваючі ігри на розширення орієнтування в навколишньому середовищі і збагачення словника (див.дод.Г,Д,Ж). Після цього була проведена повторна діагностика за наведеними вище методиками, і з'ясовано, що рівень розвитку мовлення дітей значно зріс.

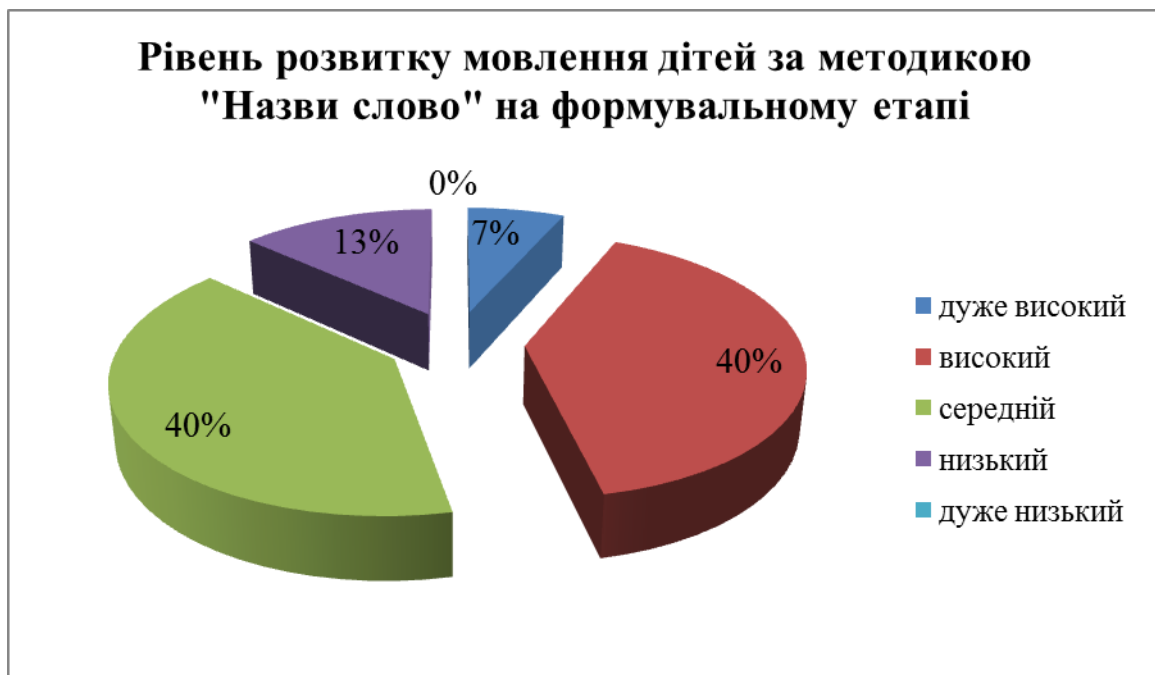

Рис.3

За результатами повторного дослідження за методикою «Назви слово» (див.дод.3.1,2) встановлено: дуже високий рівень має одна дитина (7%); високий рівень мають 6 дітей (40%); середній рівень мають 6 дітей (40%); низький рівень мають 2 дітей (13%).

Рис.4

За результатами повторного дослідження за методикою «Розкажи за картинкою» (див.дод.И.1,2) встановлено: дуже високий рівень має одна дитина (7%); високий рівень мають 4 дітей (27%); середній рівень мають 7 дітей (46%); низький рівень мають 3 дітей (13%).

Рис.5

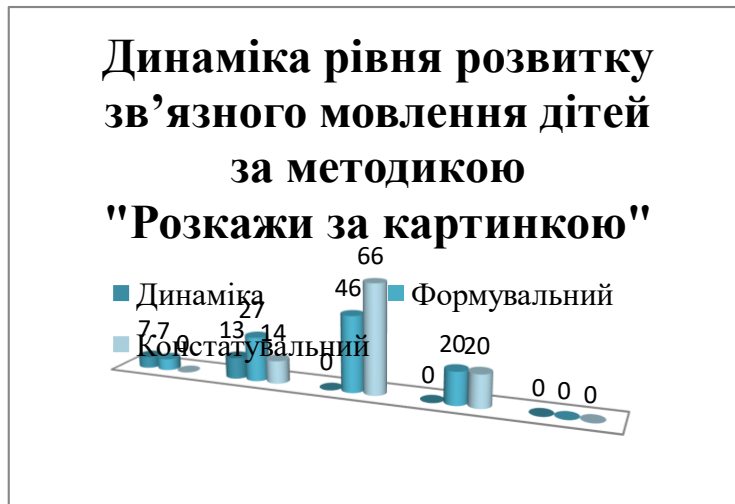

Рис.6

За результатами досліджень можна зробити порівняльний аналіз констатувального та формувального етапу дослідження (див.дод.К.1)

На основі отриманих даних зроблено висновок, що показники діагностованої групи на формувальному етапі дослідження зросли: дуже високий рівень за обома методиками на 7%; а високий рівень за методикою «Назви слово» на 20%, а за методикою «Розкажи за картинкою» на 13%.

Таким чином, можна зробити висновок: процес розвитку мовлення в ігровій діяльності відбувається досить ефективно, що в свою чергу підтверджує думку про роль гри в розвитку дітей дошкільного віку.

2.4 Методичні рекомендації з розвитку мовлення дітей дошкільного віку в процесі гри

Саме в дошкільному віці (як ні в якому іншому періоді життя) дорослий користується величезним авторитетом у дитини, має вирішальний вплив на її

психічний розвиток. Дорослий завжди є для дитини не тільки прикладом, а й живою унікальною особистістю, яка втілює свої індивідуальні мотиви. Він є для дитини уособленням тих ціннісних і мотиваційних рівнів, якими дитина ще не володіє. На цьому рівні вона може піднятися тільки разом з дорослим - через спілкування, спільну діяльність і загальні переживання. Можна вважати, що мотивація, як і будь-яка інша вища психічна функція, виявляє себе двічі: спочатку як форма взаємодії і співпраці між людьми, а потім як власне, внутрішнє надбання суб'єкта. Однак спосіб передачі нової мотивації має свою специфіку. Тут неможливо повідомлення нової інформації, або засвоєння її через наслідування, або демонстрацію зразків дії. У цій сфері діють інші механізми (емоційна зарядка, залучення, створення загального смислового поля та ін.). Вони передбачають не тільки «активність присвоєння» з боку дитини, а й «активність віддачі» з боку дорослого, його суб'єктивну включеність у спілкування з дитиною. Це пред'являє до вихователів особливі вимоги. Потрібно не просто дотримуватися норм і правил поведінки, не просто володіти потрібними способами дій, але вміти відкрити все це для дитини, надати цьому значення і привабливість.

Характерною особливістю дітей дошкільного віку є наслідувальна мова, яка зумовлена своєрідністю їх сприйняття і мислення. Не вміючи мислити критично, діти цього віку наслідують всьому, що вони бачать і чують у навколишньому середовищі, але більш за все тим людям, які безпосередньо з ними пов'язані, до яких у дітей склалося позитивне ставлення. Такою близькою людиною, з яким безпосередньо пов'язана дитина в закладі дошкільної освіти, є вихователь. Поведінка, мова вихователя, його зовнішній вигляд - все є зразком для дітей. Своєрідність мислення і сприйняття дітей, пов'язане з наслідуванням, має бути використано в вихованні та навчанні дітей, і зокрема, при навчанні дітей рідної мови.

Емоційна сторона зразка підвищує культуру слухання, виховує у дітей бажання самим щось розповісти. Для дошкільнят уявлення про стилі мовлення співвідноситься, насамперед, з думкою про мовленнєвий етикет,

що вимагає і певної поведінки мовців (такі якості особистості, як ввічливість, поважність, скромність, люб'язність, доброзичливість, власна гідність); крім того, вдосконалення стилістичного чуття дитини є основним засобом її естетичного виховання. Отже, навчання стилю мовлення включає в себе певні виховні завдання.

Вихователь зобов'язаний не тільки інтуїтивно володіти почуттям стилю, але і вміти усвідомлено аналізувати мовні засоби, за допомогою яких створюється певний стиль, тобто він повинен мати відповідні знання в галузі лінгвістики.

Вихователь, працюючи над вдосконаленням власної культури мовлення, перш за все, має подбати про синонімічне багатство його компонентів - лексики, граматики, фонетики. Він повинен усвідомити, для чого існує в мові так багато лексичних дублів, які смислові та емоційні відтінки їх відрізняють, коли доречно користуватися ними в спілкуванні. Потрібно розвинути в собі потребу постійно звертатися до словників.

Вихователь, який намагається підвищити культуру мови, повинен пам'ятати і про виразні засоби морфології - афіксах-синонімах, а також використовувати в своїй промові всі багатства синонімів-флексій, синонімів-прийменників, синонімів - конструкцій простих і складних речень.

Знання синонімії рідної мови допоможе майбутньому педагогу не тільки поліпшити власну мову, а й дасть йому легкий і дуже ефективний прийом навчання мови дітей: якщо дитина не розуміє якогось слова або якусь граматичну форму, достатньо (зазвичай, в середній і старших групах) запропонувати відповідний синонім, щоб він усе зрозумів.

У практичній роботі з дітьми дошкільного віку виробилися численні прийоми, за допомогою яких дорослі допомагають дитині швидше і досконаліше оволодіти мовою, збагатити словниковий запас, розвинути зв'язне мовлення. Нажаль, вихователь іноді не надає значення організації спілкування, тому часто воно протікає стихійно. Вихователі вчать дитину грати, вчитися, працювати і дуже рідко вчать його спілкуватися.

Як зазначалося, спілкування має свій зміст і етапи розвитку. Однак в процесі звикання велике значення має не вік, а розвиток форм спілкування.

Так, діти, незалежно від віку, неодмінно потребують безпосереднього емоційного спілкування. Тому вихователем повинні бути вибрані відповідні засоби спілкування: усмішка, увага, жести, міміка, показ дії, спільні дії з дитиною, доручення тощо.

Розширення змісту спілкування тісно пов'язане з розвитком предметно-ігрової діяльності у дітей. В процесі співпраці з дорослим дитина опановує спочатку окремі дії з предметами, а в подальшому, при багаторазових вправах, під керівництвом дорослого, формується самостійна предметна діяльність. Таким чином, вихователь повинен враховувати рівень сформованості предметно-ігрових дій дітей, як і їх готовність до спілкування в тандемі з дорослими і з дітьми в групі.

Перебування дитини в дитячому колективі, в групі своєрідно впливає на розвиток мовлення дітей. Дитина на заняттях спілкується з дітьми, ділиться з ними своїми враженнями і знаходить у них відповідне розуміння своєї мови, співчуття її інтересам, сприяння його активності. Все це активізує в дитині подальший розвиток його мови. Вплив дитячого колективу на розвиток мови можна віднести до того, що називається самонавчанням мови.

Для успішного розвитку мовлення дітей потрібно впливати не тільки на слух, але і на зір, і на дотик. Дитина повинна не тільки чути дорослого, а й бачити обличчя мовця. Діти, з дорослого, ніби зчитують мову, наслідуючи його, починають самі промовляти слова. Для розвитку розуміння бажано, щоб дитина не тільки бачила предмет, про який йде мова, а й тримала його в руках.

Розповідь - один з прийомів розвитку дитячого мовлення, який дуже подобається дітям. Розповідають дітям невеликі твори, прості і доступні для розуміння, розповідають і казки та читають вірші.

Для кращого сприйняття віршів, оповідань та казок дітям рекомендується переказувати, що запам'яталось. Необхідно, щоб діти,

слухаючи оповідача, зручно сиділи навколо вихователя і добре бачили його обличчя. Та й сам розповідач повинен бачити дітей, спостерігати за враженням від розповіді, за реакцією дітей. Ніщо не повинно заважати дітям слухати.

Розгляд картинок - хороший прийом розвитку мови, так як мова при цьому унаочнюється і робиться більш доступною для розуміння. Ось чому розповідь добре супроводжувати показом картинок, бесідою за картинкою.

Гра - один з кращих засобів розвитку мовлення і мислення дітей. Гра доставляє дитині задоволення, радість, а ці почуття є сильним засобом, що стимулює активне сприйняття мови і породжує самостійну мовленнєву активність.

Цікаво, що граючи навіть наодинці, молодші діти нерідко говорять, висловлюючи вголос свої думки, а за дітьми більш старшого віку такого не спостерігається. Вони граються мовчки.

Обігрування іграшок дуже допомагає розвивати мову і мислення маленьких дітей, коли їм пропонують іграшку для самостійної гри й показують як з нею грати. Такі організовані ігри, супроводжувані промовою, перетворюються в своєрідні маленькі спектаклі, які сприяють розвитку мовлення.

Практикується багаторазове повторення мовного матеріалу. Діти, за словами дорослих, здатні запам'ятати і відтворити напам'ять почуте ними. Для цього необхідно багаторазове повторення мовного матеріалу.

Декламація і спів, що супроводжуються музикою, також є важливим способом розвитку дитячого мовлення. Особливо успішно вони запам'ятовують вірші і пісні, які потім декламують, співають.

Читання дітям книжок також є засобом розвитку мови і мислення дітей. Це захоплює дітей, подобається їм, і досить рано, наслідуючи дорослого, діти самі починають розглядати книгу, «читати» її, переказують часто напам'ять те, що їм було прочитано. Цікаву книжку іноді діти запам'ятовують напам'ять цілком.

Ознайомлення дітей з навколишнім світом також сприяє розвитку мови і мислення дітей. Важливо звертати увагу малюків на предмети і навколишній світ, розмовляти з ними про це.

Уже з молодшого дошкільного віку педагог вчить дітей розуміти питання і відповідати на нього. Але якщо дитина чомусь мовчить і пауза затягується, доцільніше підказати відповідь, повторити його з дітьми, а через деякий час знову поставити малюкові те ж питання.

Відомо, що дітям дуже легко що-небудь навіювати. Про цю особливість варто пам'ятати, навчаючи дітей. («У Ані вийде. Петрик зуміє. Оленка зараз подумає і неодмінно знайде потрібну картинку (іграшку)» тощо.).

Використання різноманітних демонстраційних матеріалів (предмети, іграшки, картинки, фігурки настільного театру та ін.), їх розглядання підтримує увагу дітей, підвищує мовну активність, формує здатність до узагальнення.

Доцільно використовувати завдання, спрямованих на те, щоб дати дітям можливість змінити позу, порухатися (наприклад, підійти до вихователя, щоб разом з ним щось розглянути; зазирнути під стільці, щоб знайти, куди сховалася кицька; намалювати як клюють курчата зернятка та ін.). Ці завдання одночасно мають на меті навчити дітей вмінню приймати уявну ситуацію: спекти оладки, зловити сніжинку і здути її. При виконанні подібних завдань діти вчаться ігровим діям, необхідним для розгортання самостійних сюжетно-рольових ігор, поява яких уже на третьому році життя дитини свідчить про новий етап його розвитку.

Таким чином, розвиток мовлення дошкільника сприяє виконанню наступних умов :

- ✓ Постійне спілкування з дитиною і як наслідок - його довіра до дорослого і бажання з ним спілкуватись.
- ✓ Задоволення потреби дитини в спілкуванні з однолітками і дітьми різного віку.

- ✓ Культура мови всіх дорослих, які оточують дитину. Не забувати, що діти цього віку схоплюють відразу все, що ви говорите і робите.
- ✓ Надання дітям в достатній кількості освітнього матеріалу; книг, картинок, іграшок та ін. Потрібно пам'ятати, що головне не в красі оформлення (хоча і це важливо), а в змісті того, що написано, намальовано, зроблено.
- ✓ Проведення спеціальних ігор та вправ з розвитку мовлення.

Довіра малюка і його батьків до вихователя саме по собі не приходить; вихователь завойовує добрим, небайдужим ставленням до дитини, умінням виховувати в ньому добро, великодушність і милосердя. Можна додати до цього культуру спілкування, тактовність і взаєморозуміння - і картина психології довіри буде достатньо повною. Для того щоб діти могли реалізувати свої творчі можливості і діяти узгоджено, не дивлячись на всю примхливість індивідуальних задумів, необхідно оволодіння новим, більш складним варіантом побудови гри - спільним сюжетним складанням. Воно включає вміння дитини вибудовувати нові послідовності подій, що охоплюють різноманітний тематичний зміст, і при цьому бути орієнтованим на партнерів-однолітків: позначати для них (пояснювати), яку подію вони хотіли б розгорнути в наступний момент гри, дослухатися до думки партнерів (адже вони можуть запропонувати зовсім інші варіанти); вміння комбінувати запропоновані дитиною і іншими учасниками події в загальному сюжеті в процесі гри [53].

Ефективним засобом формування є спільна гра дорослого з дітьми, але за формою зовсім інша, ніж на попередніх вікових етапах.

Кожен новий спосіб побудови гри формується досить легко і швидко, якщо він окремий від більш простого, раніше засвоєного способу «гра-вигадкування». Її природним прототипом є спільне фантазування молодших школярів. Гра-вигадкування дозволяє дорослому, будучи партнером дітей, ненав'язливо і невимушено стимулювати їх до комбінування та узгодження

різноманітних сюжетних подій, причому придумування, розгортання загального сюжету замасковано для дітей предметними і рольовими діями, відкривається для них ніби у «чистому» вигляді.

Звичайно, для дошкільнят така гра доступна лише як спільна діяльність з дорослим. У своїй самостійній грі діти знову повертаються до дій з іграшками, до ролей, але засвоєння вміння разом придумувати нові сюжети дозволяють їм більш повно і узгоджено реалізовувати ігрові задуми.

Визначивши форму спільної гри дорослого з дітьми (гра-вигадування), поставимо наступне, далеко не просте запитання: що і як «придумувати»? Щоб не набути автономного фантазування кожного учасника «для себе», гра-вигадування спочатку потребує смислового змісту. Воно просуває роботу уяви всіх учасників вперед, напрям якого досить широкий. Такими опорами можуть бути вже відомі дітям сюжети.

Спільну гру з дітьми слід починати не з придумування абсолютно нових сюжетів, а з часткової зміни - «розхитування» вже відомих; поступово дорослий переводить дітей до все більш складних перетворень знайомого сюжету, а потім і до спільного вигадування нового.

При організації підготовчого періоду можна використовувати вже накопичений дітьми досвід гри-придумування, де всі учасники, доповнюючи один одного, вводять нові сюжетні події, розвиваючи обрану тему. Вихователь підходить до групи дітей і запитує; «Діти, ви збираєтеся грати?» Отримавши відповідь, пропонує: «Давайте всі разом придумаємо, як грати цікавіше, по-новому». Відштовхуючись від обраної дітьми теми, вихователь заохочує їх до внесення двох-трьох варіантів розвитку подій, пропонує додатковий варіант (типу: «Може бути так ... А може бути, по-іншому ... А як ще можна?»). На відміну від гри-придумування, в підготовчому періоді не потрібно прагнути до побудови чіткої послідовності подій. Головне - короткий вислів різноманітних пропозицій. Будь-яка ініціатива учасників повинна бути поза критикою педагога, тоді діти відчують волю вибору, задоволення від співтворчості. Після того як запропоновано 6-7 подій з

варіантами (впродовж 3-5 хвилин), вихователь каже: «Ось бачите, як можна по-новому, цікаво грати», - і пропонує дітям грати вже самостійно.

Оскільки події пропонувалися в різних варіантах, у дітей є нові «ідеї» для гри, але немає готового сюжету, який залишається тільки розіграти. Переходячи до самостійної гри, її учасники відштовхуються від придуманих подій, вибирають той чи інший варіант, придумують нові ролі, та ін. Творча спільна робота триває. Це як раз свідчить про те, що підготовчий період виконав свої функції.

Правильна організація предметно-ігрового середовища передбачає виконання вихователем програмного завдання – розвитку мовлення в ігровій діяльності.

Уміння педагога спостерігати за дітьми дає йому матеріал для роздумів, вміння розуміти їх ігрові задуми, переживання та планувати ігрову діяльність з дошкільнятами.

Вплив вихователя на вибір гри, ігрові дії полягає в тому, що він підтримує інтерес до гри, розвиває ініціативи дітей, привчаючи їх замислюватися над темою гри, самостійно вибирати найбільш цікаву. Якщо гра згасає, педагог урізноманітнює її новими персонажами або ігровими діями. Досвідчений педагог нерідко особисто приймає участь в ігровій діяльності, на рівних, з учасниками гри. Це зближує педагога з дітьми, і дозволять йому реалізувати поставлені завдання. Таким чином, успішне здійснення ігрової діяльності можливо при вмілому керівництві педагога, який здатний зробити гру захоплюючим процесом, в ході якого, відбувається повноцінний розвиток мовлення дитини-дошкільника.

ВИСНОВКИ

Здійснивши аналіз науково-методичних джерел з проблеми мовленнєвого розвитку дошкільників в процесі ігрової діяльності, особливо з використанням розвивальних дидактичних ігор, провівши експериментальну роботу з дітьми старшого дошкільного віку з метою виявлення впливу ігор на процес розвитку мовлення, нами зроблено наступні висновки:

1. Гра дітей дошкільного віку виникає як комплексна діяльність, в якій вони висвітлюють світ стаючи його частиною. В процесі гри дитина розкриває свої риси характеру, психологічні та інтелектуальні здібності.

К.Д. Ушинський стверджує, що для дитини гра – дійсність набагато цікавіша, ніж та що її оточує. Гра залишається грою тому, що лише в ній дитина залишається сама собою. Вона є основним видом діяльності дітей дошкільного віку.

2. У дослідженнях сучасних психолого-педагогічної науки проблема розвитку мови дітей дошкільного віку була і залишається актуальною, а гра виступає провідним засобом розвитку.

Вагомий внесок у розвиток теорії гри, як засобу освітньої діяльності внесли Є.А. Фльоріна, Є.І. Тихєєва, А.П. Усова, Р.І. Жуковська; вітчизняні вчені Т. Поніманська, О. Савченко, М. Вашуленко, Н. Бібік, Н. Гавриш, А.Богуш.

Мовленнєво-ігрову діяльність вчені розглядали як двокомпонентне утворення, основою якого є розвиток дитячого мовлення засобами гри.

3. Відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти кінцевою метою мовленнєвого розвитку випускника закладу дошкільної освіти є сформованість у нього комунікативної компетенції, яка досягається, основним чином в грі. Головним інструментом є мовленнєвий розвиток дитини, завдяки якому дитина встановлює контакт з довкіллям і завдячуючи чому відбувається її соціалізація.

4. Здійснивши аналіз ігрової діяльності дошкільників, ми для нашого дослідження обрали дидактичні ігри розвивального характеру. Через них вирішуються освітні завдання в закладі дошкільної освіти – збагачується словник, формується граматичний устрій, виховується звукова культура мови, що в результаті формує комунікацію.

5. В ході експериментального дослідження нами була проведена діагностика рівня активного словника дітей та його ролі в процесі мовлення, за методикою Р. Немова «Назви слово» та, рівня розвитку зв'язного мовлення за методикою «Розкажи за картинкою». В результаті проведеної роботи, на завершальному етапі отримано результат: було визначено, що при спілкуванні діти проявляють активність, вміння слухати, будують діалог, відповідають на запитання поширеними реченнями, підтримують групову бесіду, використовуючи засоби виразності.

В монологічній мові володіють навичками розповідання, вміють складати різні види розповідей. Обсяг речень в розповідях досягає десяти, з використанням всіх типів речень та різних частин мови, як самостійних так і службових.

6. В ігровій діяльності за результатами запропонованих ігрових завдань, діти старшої дошкільної групи без допомоги вихователя зуміли пояснити правила та хід гри. За змістом знайомих казок та оповідань змогли розіграти реальні та казкові ситуації в діалогічному та монологічному мовленні, під час гри користуються мовленнєвим етикетом. При складанні діалогу дітям не потрібна була допомога дорослого.

7. Гра – один з найкращих засобів розвитку мовлення і мислення дітей. Вона сприяє формуванню у дітей почуття радості, задоволення, а ці почуття є вагомими засобами, що покликані стимулювати активне сприйняття мови і породжують самостійну мовленнєву активність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесова В.Н. Дидактическая игра как форма организации обучения в детском саду: Умственное воспитание дошкольника. – М.: Просвещение, 1972. – 192 с.
2. Алексеева М.М. Яшина В.И. Мовленнєвий розвиток дошкільників. - М.: Академія, 2000. - 159 с.
3. Андрееску Ф. – «Pedagogie preşcolară» - E.D.P. , Бухарест , 1972, 78с.
4. Арушанова А.Г. Мова і мовне спілкування дітей: Книга для вихователів дитячого садка. - М.: Мозаїка-Синтез, 2000. - 272 с.
5. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні / наук. кер. А.М. Богуш. К.: Видавництво, 2012. 26 с.
6. Бахтін М. М. Естетика словесної творчості / Упоряд. С.Г. Бочаров, прямуєчи. С.С. Аверинцев і С.Г. Бочаров. М.: Мистецтво, 2003. - 423 с.
7. Білоус Є. Розвиток мови і фонематичного слуху в театральній-ігровій діяльності // Дошкільне виховання. - 2009. - №7. - С. 66-70.
8. Богуш А. М. «Мовленнєвий портрет п'ятирічної дитини» 2013. №7. 10с.
9. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови: підручник / Богуш А. М., Гавриш Н. В.; [за ред. А. М. Богуш]. – К.: Вища шк., 2007. – 542 с.
10. Бондаренко А.К., Матусік А.І. Виховання дітей у грі. - М.: Просвещение, 2002.
11. Букатов В. Коли гра на користь // Дитячий садок. – 1999. – №21–24 (червень). – С. 2–3.
12. Бурова Н. Осяяна сонячною романтикою: Загальні основи керівництва сюжетно-рольовими іграми дітей дошкільного віку // Дитячий садок. – 2000. – №3 (51). – С. 4.

13. Вашуленко М. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання / М. Вашуленко // Початкова школа. – 2000. – № 4. – С. 11-14
14. Ветчинкіна Т. Ігрова діяльність як засіб корекції мовленнєвих порушень у дошкільника // Учитель. - 2009. - №3. - С. 14-15.
15. Виготський Л.С. Педагогічна психологія - М.: Педагогіка, 1991.
16. Выготский Л.С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка // Вопросы психологии. – 1966. – № 6. – С.62–76.
17. Галанов О.С. Психічне і фізичний розвиток дитини від 3 до 5 років: Посібник для працівників дошкільних освітніх установ і батьків. - 3-е изд., Испр. і доп. - М.: АРКТИ, 2006. - 96 с.
18. Герасимова А.С. Унікальне посібник з розвитку мовлення / Под ред. Б.Ф. Сергєєва. - 2-е вид. - М.: Айріс-Прес, 2004. - 160 с.
19. Гра в педагогічному процесі освітніх установ. Матеріали науково-практичної конференції викладачів і студентів навчальних педагогічних закладів / За ред. Т. А. Куликової. - М., 2000-57.
20. Гра дошкільника / Л. А. Абрамян, Т. В. Антонова, Л. В. Артемова та ін / За ред. С. А. Новосьолова. - М., 1989-121.
21. Гра і її роль у розвитку дитини дошкільного віку: Збірник наукових праць / За ред. Н. Я. Михайленко. - М., 1978-327.
22. Григоренко Г. Сюжетно-рольова гра: технологія педагогічного аналізу // Палітра педагога. – 2001. – №4. – С.18–22.
23. Гросс К. Душевная жизнь ребенка / К. Гросс. перевод с нем. Нечаэвой и Соколовой. – К.: Изд. Киевского Фребелевского общества, 1916.-242 с.
24. Двінянінова Ю.А. Творчі ігри в старшому дошкільному віці // Вихователь ДНЗ. - 2009. - №12. - С. 43-47.
25. Жуковська Р. І. Творчі рольові ігри в дитячому садку. - М., 1960-87с.

26. Запорожець А. В. Проблеми дошкільної гри і керівництва нею у виховних цілях // Гра і її роль у розвитку дитини дошкільного віку: Зб. наукових праць. - М., 1978-321.
27. Ельконін Д.Б. Дитяча психологія: розвиток від народження до семи років. - М.: Просвещение, 2000. - 348 с.
28. Ельконін Д.Б. Психологічні питання дошкільної гри // Психологічна наука і освіта. - 2000. - №3. - С. 5-19.
29. Іванкова Р. А. Планування педагогічної роботи з формування сюжетно-рольової гри у дітей раннього і дошкільного віку // Дошкільне виховання: Традиції і сучасність. - М., 2002 - № 4-53-56.
30. Іванова Н. І. Уява та творчість дітей. // Дошкільне виховання. - 1987. - № 10.
31. Індивідуалізація виховання дошкільника: Навч. посіб. / С. О. Ладивір, Т. О. Піроженко, О. О. Вовчик-Блакитна, и др. – К.: “Наукова думка”. – 2007. – 200 с.
32. Калягін В.А. Логопсихологія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / В.А. Калягін, Т.С. Овчинникова. - М.: Академия, 2006.-320 с.
33. Керівництво іграми дітей у дошкільних установах / Укл. Є. І. Тверітін, Л. С. Барсукова / Под ред. М. А. Васильєва. - М., 1986-236.
34. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения. В 2-х т. Педагогика, 1982. – 656 с.
35. Котирло В.К. Гра, навчання та праця в житті дошкільника. – К.: Знання, 1968. – 46 с.
36. Котирло В.К., Титаренко Т.М. Роль дошкільного виховання в формуванні особистості.– К.:Знання, 1977. – 48 с.
37. Крупська Н. К. Роль ігри в дитячому садку. – Пед. соч. М., 1959. - Т. 6. - 345с.
38. Леонтьєв А.Н. Психологічні основи дошкільної гри. // Психологічна наука і освіта. - М., 1996. - № 3.

39. Леонтьев А.Н. Психология спілкування / О.М. Леонтьєв. - М. : Тарту, 2002.
40. Лисина М.И. Етапи генезису мови як засобу спілкування // Семенюк Л.М. Хрестоматія з вікової психології: навчальний посібник для студентів / За ред. Д.І. Фельдштейна: видання 2-е, доповнене. - Москва: Інститут практичної психології, 2000. - 304 с.
41. Логвинчук С. Мовленнєва компетенція – засобами гри: досвід / С. Логвинчук // Дошкільне виховання. – 2016. – № 2. – С. 11–15.
42. Лямина Г. Вчимося говорити і спілкуватися // Дошкільне виховання. - 2006. - №4. - С. 105-112.
43. Макаренко А. С. Гра. соч. - М., 1957. - т.IV. - С. 376.
44. Менджеріцкая Д.В. Воспитателю о детской игре: Пособие для воспитателя детского сада / Под ред. Т.А. Марковой. – М.: Просвещение, 1982. – 128 с.
45. Мухіна В.С. Дитяча психологія. - М. : Квітень-прес, 2004. - 315 с.
46. Немов Р.С. Психологія: Підручник для студ. вищ. навч. закладів: У 3 кн. - 4-е изд. - М. : Владос, 2000. - кн.1: Загальні основи психології. - 345 с.
47. Немов Р.С. Психологія: Підручник для студ. вищ. навч. закладів: У 3 кн. - 4-е изд. - М. : Владос, 2001. - кн.3: Психодіагностика. Введення в наукове психологічне дослідження з елементами математичної статистики. - 640 с.
48. Нищева Н.В. Розвиваючі казки: Цикл занять з розвитку лексичного складу мови, вдосконалення граматичної будови мови, розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку - навчально-методичний посібник-конспект. - Санкт-Петербург: Дитинство-прес, 2002р. - 47 с.
49. Обуховский К. Психология влечения человека. – М., 1972. – 247 с.
50. Общая психология: Учеб. пособие для студентов пед. О-28 институтов / В.В. Богословский, А.А. Степанов, А.Д. Виноградова и др.; Под ред.

- В.В. Богословского и др. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1981. – 383 с.
51. Основні етапи нормального мовного розвитку дитини // Основи логопедичної роботи з дітьми: Навчальний посібник для логопедів, вихователів дитячих садків, вчителів початкових класів, студентів педагогічних училищ / За заг. ред. д.п.н., проф. Г.В. Чиркін. - 2-е изд., Испр. - М.: АРКТИ, 2003. - 240 с.
  52. Піроженко Т.О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника / Тамара Піроженко. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 152
  53. Пічугіна Е.А. Мовні ігри в групі і на прогулянці // Вихователь ДНЗ. - 2008. - №6. - С. 52-54.
  54. Програма виховання і навчання в дитячому садку / За ред. М.А.Васильєвої, В.В. Гербовою, Т.С. Комарової - М.: Мозаїка-Синтез, 2007 - С. 130 - 132.
  55. Розвиток мови у дітей дошкільного віку / За ред. Ф.А. Сохіна. - М.: Просвещение, 2001..
  56. Рубінштейн С.Л. Основи загальної психології. - СПб.: Пітер, 2001. - 433 с.
  57. Рубінштейн С.Л. Основи загальної психології - СПб: Видавництво «Пітер», 2000 - 712 с.
  58. Сілберг Д. Мовний тренінг (розвиваючі ігри для дітей від 3 до 6 років) // Обруч. - 2004. - №4. - С.12-14.
  59. Скажи по іншому: Мовні ігри, вправи, ситуації, сценарії / Под ред. О.С. Ушакової. - Самара, 2001. - 10 с.
  60. Слонов Н.Н., Шимельфениг О.В. Методологическое значение взаимосвязи категорий “деятельности” и “игры” в психологии. // Категории принципы и методы психологии: Психические процессы. – М.:1983, С.32–34.
  61. Смирнова Е.О. Психологія дитини: підручник для педагогічних училищ і вузів. - М., 2004. - 215 с.

62. Сухомлинський В. О. Слово рідної мови. Укр. мова і літ. в школі. 1968. № 12. С. 1–10.
63. Тихеева Є.І. Розвиток мови дітей. - М.: Просвещение, 1990..
64. Тур Л. В. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільників /Л.В.Тур. - Х.: ВГ «Основа», 2016.
65. Усова А. П. Воспитание общественных качеств у ребенка в игре // Психология и педагогика игры дошкольника / Под ред. А.В. Запорожца и А.П. Усовой. – М.: Просвещение, 1966. – С. 38–49.
66. Усова А. П. Роль гри у вихованні дітей / Під ред. А. В. Запорожця. - М., 1976-327.
67. Ушакова О.С. Розвиток мови дітей 4-7 років // Дошкільне виховання. - 2006. - №1. - С. 59-66.
68. Ушинський К.Д. Педагогические сочинения: в 6-ти т. Т. 5 / Сост. С.Ф. Егоров. – М.: Педагогика, 1990. – 528 с.
69. Федоренко Л.П. та ін. Методика розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Посібник для учнів дошкільних пед. училищ. М., «Просвещение», 2000.
70. Холл К.С. Теории личности / К.С. Холл, Л. Гарднер. – М.: ЭКСМО-Пресс. – 1999.
71. Швайко Г.С. Ігри та вправи для розвитку мови / Под ред. В.В. Гербовою. - М.: Просвещение, 2000.
72. Якубінський Л. П. Вибрані роботи: Мова та її функціонування // Відп. ред. А.А. Леонтьєв. М.: Наука, 2002. С. 17-58.
73. Lavric M. Metodica dezvoltării vorbirii la preșcolari. Chișinău: Lumina, 1992. 160 p.
74. Racu J. Formarea abilităților comunicative la preșcolarii mari. În: Asistența psihologică, psihopedagogică și socială ca factor al dezvoltării societății, volumul I, Chișinău, 2010, p.13-17.
75. Ibolya I. Competența de comunicare a școlarului mic. Brăila: Editura Sfântul Ierarh Nicolae, 2010. 102 p.

76. Şchiopu U., Verza E. Psihologia vârstelor. Bucureşti: EDP, 1997. 508 p.
77. Şchiopu U., «Probleme psihologice ale jocului și distracțiilor», E.D.P. , Bucureşti, 1970, 57p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Матеріал до методики «Розкажи за картинкою»

Рис.А.1

Рис.А.2

Рис.А.3

Рис.А.4

Рис.А.5

Додаток А.1

Таблиця протоколювання результатів дослідження за методикою «Розкажи за картинкою».

№ п/п	Фрагменти мови що фіксуються в процесі дослідження	Частота вживання
1	Іменники	
2	Дієслова	
3	Прикметники в звичайній формі	
4	Прикметники в порівняльному ступені	
5	Прикметники в найвищому ступені	
6	Прийменники	
7	Займенники	
8	Сполучники	
9	Прислівники	
10	Складні речення і конструкції	

Додаток Б

Таблиця Б.1

Результати діагностики дітей за методикою «Назви слово» на констатувальному етапі

№ п/п	Групи слів	Ім'я дитини														
		Анна	Андрія	Андрій	Артем С.	Артем К.	Василь	Віктор	Єгор	Крістіан	Марта	Мілена	Олександр	Ребека	Самуїл	Тетяна
1	Тварини	5	7	5	7	6	5	6	6	7	4	4	7	5	6	6
2	Рослини	5	5	2	6	5	2	4	4	5	1	2	4	3	5	3
3	Кольори предметів	6	6	4	5	5	3	5	4	5	4	4	6	6	5	4
4	Форми предметів	3	4	3	5	5	3	4	3	5	2	3	4	4	3	4

5	Інші ознаки предметів, крім форми і кольору	3	3	1	3	3	1	2	1	2	2	2	2	2	3	3
6	Дії людини	3	4	2	4	4	2	3	3	3	2	2	3	3	4	3
7	Способи виконання людиною дій	3	3	2	3	3	1	2	2	2	1	2	1	1	2	2
8	Якості виконуваних людиною дій	2	3	1	3	3	2	2	2	1	1	1	2	2	1	2
	Всього слів:	30	35	26	36	35	20	28	25	30	16	20	29	26	29	27
	Всього балів:	6	8	2	8	8	2	5	4	6	1	2	5	4	5	5
	Рівень розвитку:															

Умовні позначки:	
Дуже високий	
Високий	
Середній	
Низький	
Дуже низький	

Таблиця Б.2

Рівні розвитку	К-сть дітей	Відсоток %
Дуже високий	-	-
Високий	3	20
Середній	8	53
Низький	3	20
Дуже низький	1	7

Додаток В

Таблиця В.1

Результати діагностики за методикою «Розкажи за картинкою» на констатувальному етапі

№ п/п	Фрагменти мови	Ім'я дитини														
		Анна	Андрія	Андрій	Артем С.	Артем К.	Василь	Віктор	Єгор	Крістіан	Марта	Мілена	Олександр	Ребека	Самуїл	Тетяна
1	Іменники	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
2	Дієслова	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
3	Прикметники у звичайній формі	+	+	-	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	-	+
4	Прикметники в порівняльному ступені	-	+	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-
5	Прикметники в найвищому ступені	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6	Прислівники	-	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	+	-	+	+
7	Займенники	+	-	-	+	+	-	+	+	-	-	-	+	+	-	-
8	Сполучники	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
9	Прийменники	+	+	-	+	-	-	+	+	+	-	-	-	+	+	-
10	Складні речення та конструкції	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Частота вживання:	6	7	3	8	8	3	5	7	6	3	4	5	7	6	5
	Всього балів:	6	7	3	8	8	3	5	7	6	3	4	5	7	6	5
	Рівень розвитку:															

Умовні позначки:	
Дуже високий	
Високий	
Середній	

Низький	
Дуже низький	

Таблиця В.2

Рівні розвитку	К-сть дітей	Відсоток %
Дуже високий	-	-
Високий	2	14
Середній	10	66
Низький	3	20
Дуже низький	-	-

Додаток Г

Ігри на розвиток звукової культури мовлення.

У цю групу входять різноманітні ігри та вправи на розвиток фонематичного слуху, вміння правильно визначити місце звука в слові, словосполученні, пропозиції підібрати слова із заданим звуком; ігри та вправи на визначення кількості складів у слові, на розвиток вміння підібрати слова із заданою кількістю складів.

Гра «Придумай слово»

Мета - розвиток фонематичного слуху, вміння визначити кількість складів у слові .

Завдання: Потрібно придумати слово з заданим звуком на початку, середині, наприкінці слова, із заданою кількістю складів, за схемою та ін. Ця гра використовується тоді, коли потрібно організувати дітей на сприйняття нової теми або просто зацікавити. Наприклад, вихователь говорить: «Діти, до нас прийшла посилка. Але щоб її відкрити, потрібно сказати слово - пароль. А слово-пароль сьогодні у нас починається зі звуку [м] або [м]. Тільки потрібно, щоб все назвали пароль правильно ». І діти будуть з усіх сил намагатися придумувати потрібне слово. Якщо вихователь помітив, що хтось

із дітей з деяких причин не може підібрати слово, то потрібно прийти на допомогу цій дитині і, бажано, щоб допомога надійшла від дітей.

Гра «Будуємо доріжку»

Мета - розвиток фонематичного слуху.

Діти сідають в коло. Одній дитині кидають м'яч і завдання придумати будь-яке слово. Потім м'яч передається наступному гравцеві. Він повинен придумати слово, яке починається з останнього звуку попереднього слова. І так далі, поки не дійдуть до першого гравця. У цій грі, на першому етапі вихователь активно допомагає дітям правильно вимовити слово (разом з ним), виділяючи дуже чітко останній звук в слові. На наступному етапі вихователь просто стежить, щоб діти чітко проговорювали слово і виділяли останній звук. До кінця другого року навчання у дітей виробляється звичка чіткого проголошувати слова і виділяти останній звук, а вихователь виконує роль спостерігача-контролера, який лише організовує процес гри і допомагає в рідкісних випадках.

Гра «Пастка».

Мета - розвиток вміння почути в слові певний звук.

Педагог пропонує дітям «відкрити пастки», тобто поставити руки ліктями на парту, паралельно один одному, розправивши свої долоньки, які і є «пастки». Завдання: якщо в слові почуєте заданий звук, то «пастки» потрібно зачинити, тобто плеснути в долоні. Слова підбираються вихователем в залежності від теми заняття.

Гра «Спіймай склад»

Мета - розвиток слухової уваги.

Вихователь «кидає» дітям склад, а вони повинні «перетворити» його в слово.

Наприклад: та - тато, ма - мама, ля - лялька, ка - кавун і та ін.

Додаток Д

Ігрова вправа «Закінчуй речення»

Мета - розвиток вміння будувати поширені речення зі словами-предметами, словами-ознаками, словами-діями.

Дітям пропонується продовжити і закінчити розпочате вихователем речення, спираючись на навідні запитання. Наприклад, вихователь починає речення так: «Діти йдуть ... (Куди? Навіщо?)». Або більш ускладнений варіант: «Діти йдуть до школи, щоб ...». Цей варіант, крім збагачення граматичного досвіду, може служити своєрідним тестом, який дозволяє виявити тривожність дитини по відношенню до різних життєвих ситуацій.

Гра «Зрозумій мене»

Мета - розвиток вміння скласти коротку розповідь за картиною, використовуючи різні характеристики предмета.

Вихователь показує дітям гарну скриньку і каже, що ця скринька не проста, а чарівна.

У ній приготовлені для дітей різні подарунки. Отримати подарунок може тільки той, хто вміє зберігати секрети. Що це означає? (Тримає інтригу).

Далі вихователь пояснює, що коли він підійде до когось, то ця дитина повинна закрити очі і, не дивлячись, витягнути зі скриньки картинку, подивитися на неї, але нікому не показувати і не говорити, що на ній зображено.

Після того як всі діти витягнуть по одній картинці, вихователь запитує у дітей, чи хочеться їм дізнатися, кому що дісталось? Діти відповідають, що так. Тоді вихователь каже, що показувати подарунки не можна, але про них можна розповісти. Але слово-«подарунок» теж називати не можна. Потім вихователь розповідає про свій подарунок, показуючи дітям, як це потрібно робити правильно, а діти відгадують, що дісталось вихователю. Після цього діти розповідають про свої подарунки по черзі і, коли подарунок вгаданий, відкривають свою картинку. Краще цю гру проводити сидячи на килимі у колі.

Ігрова вправа «Якщо ...»

Мета - розвиток зв'язного мовлення, уяви, вищих форм мислення - синтезу, аналізу, прогнозування, експериментування. Вихователь пропонує дітям пофантазувати на такі теми, як:

«Якби я був чарівником, то ...»

«Якби я став невидимим ...»

«Якщо весна не настане ніколи ... »

Крім розвиваючої спрямованості ця гра має і діагностичне значення.

Додаток Ж

Конспект заняття з розвитку мовлення з використанням дидактичних ігор за темою: **«Подарунок з казкового лісу»**.

Програмовий зміст :

- формувати у дітей граматичну будову мови засобами дидактичної гри.
- Вчити утворювати споріднені слова.
- Закріплювати вміння складати речення з заданими словами.
- Вчити підбирати до слів синоніми й антоніми.
- Формувати вміння утворювати від іменників присвійні прикметники, що відповідають на питання: чий? чия? чие?
- Розвивати інтонаційну виразність мови, пам'ять, увагу.

Словникова робота:

Збагатити словниковий запас дітей синонімами і антонімами.

Обладнання: 2 листи, скриня, книги і гри, маски звірів (вовк, заєць, лисиця, їжак, білка), літери (з, і, м, а, з, н, е, г), картинки предметні із зображенням тварин, сюжетні картинки.

Методи і прийоми:

Опосередковане ознайомлення з навколишнім світом і збагачення словника - загадування загадки; розповідання дітьми; безпосереднє

ознайомлення з навколишнім світом і збагачення словника – дидактичні, словесні ігри;

Формування граматично правильного мовлення: гра-драматизація.

Хід заняття:

Вихователь: Діти, подивіться нам прийшов лист. Хочете дізнатися від кого він? Тоді сідайте на стільчиках. Вирівняйте спинки. Щоб дізнатися від кого надійшов лист потрібно відгадати загадку:

Шахрайка здавна славиться,
В окрузі курям рахунок веде,
І ловить мишок спритно
Хоча не мишоловка.

Правильно, лисиця. А де вона живе? У яких казках можна зустріти лисицю? Назвіть казки, в яких зустрічається лисиця. «Лисичка сестричка і сірий вовк», «Лисиця і журавель», «Лисиця і козел», «Лисиця і рак», «Лисиця і тетерев», «Кіт і лисиця», «Півник - золотий гребінець» та ін.

А як лисицю називають в різних казках? Лисиця шахрайка, Лисичка - сестричка, кума та ін.

Яка, діти, лисиця за характером? Хитра, кмітлива, лукава та ін. А хто ще живе в лісі?

Вихователь: Давайте послухаємо діалог казкових звірів, який приготували наші діти.

Лисиця:

Був би їжак ти хороший,
Тільки в лапи не візьмеш.

Їжак:

Чи не хороший? Ну і що ж ...
Без голок я не їжак.

Білка:

Зайчик, зайчик, де ти був?

Заєць:

Я на річці хвостик мив.

вимив, вимив, та впав,

Знову хвостик забруднив.

Вихователь: Сірий вовк в густому лісі зустрів руду лисицю.

Вовк: Кума, здрастуй!

Лисиця: Як справи, зубастий?

Вовк:

Нічого йдуть справи,

Голова ще ціла.

Лисиця: Де ти був?

Вовк: На ринку.

Лисиця: Що купив?

Вовк: Смаколики.

Лисиця: Скільки взяв?

Вовк (Лиже хутро):

Обдерли правий бік

Хвіст відгризли в бійці

Лисиця: Хто відгриз?

Вовк: Собаки

Лисиця: Чи живий, милий куме?

Вовк: Ледве врятувався.

Вихователь: Ось про що казкові герої говорять в лісі. Але давайте повернемося до листа. Що ж написала нам лисичка? Читаю лист. Важка справа. Як ви думаєте, чи варто спробувати відшукати подарунок? Тоді давайте розглянемо план. Всі зрозуміли? Це ж план нашої групи. Шлях починається від дверей. Рухатися треба за вказівкою. Щоб подолати всі труднощі треба допомагати один одному.

Перше завдання: «Чий? Чия? Чиє? ».

У ведмедя будинок (лапа, вухо) чий? (Чия, чиє) - ведмежий

У вовка - вовчий

У лисиці - лисячий

У зайця - заячий

У білки - білчин

У борсука – борсучий

У черепахи - черепащачий

У жаби - жаб'ячий

У кішки - котячий

У їжака – їжачий .

Вихователь: Молодці! Ось і перший ключ. Рухаємося по стрілочки далі.

Друге завдання «Склади речення».

На столі лежать сюжетні картинки. Потрібно розглянути їх і скласти по кожній картинці речення з 3-х слів. Хто хоче скласти речення до першої картинки? Викликаю 4-5 дітей. Скільки слів в твоєму реченні? Правильно, хлопці? Давайте порахуємо всі разом.

Вихователь: Молодці! Впоралися із завданням. Отримуйте другий ключ. Йдемо далі. В який бік показує стрілочка? Скільки кроків потрібно зробити?

Третє завдання «Споріднені слова».

Вихователь: Розділіться на дві підгрупи. На столах лежать літери. Розставте букви по висоті від найвищої до найнижчої. Прочитайте слово, яке у вас вийшло. Назвіть родинні слова для цього слова.

Зима: зима, зимуючі, зимова, перезимував.

Сніг: сніжинка, снігур, снігуронька, підсніжник, сніговик.

Вихователь: Ось ваш ключ, підемо далі.

Четверте завдання дидактична гра з м'ячем «Скажи навпаки».

Вихователь: Баба Яга любить все робити навпаки, і для нас вона приготувала гру «Скажи навпаки». Станемо в коло. Я скажу слово «високо», а ти відповіси ... «низько»;

Я скажу слово далеко, а ти відповіси ... близько;

Я скажу слово старий, а ти відповіси ... молодий (новий)

Я скажу слово солодкий, а ти відповіси ... гіркий;
 Я скажу слово холодний, а ти відповіси ... гарячий;
 Я скажу слово великий, а ти відповіси ... маленький;
 Я скажу слово довгий, а ти відповіси ... короткий;
 Я скажу слово білий, а ти відповіси ... чорний;
 Я скажу слово широкий, а ти відповіси ... вузький;
 Я скажу слово гладкий, а ти відповіси ... шорсткий.

Вихователь: Молодці! Навпаки ви говорити вмiєте, як справжнi Баби – Яги.

Давайте пограємо в гру «Скажи по-iншому»:

Предмет, який має велику величину - великий, гігантський, величезний;
 Снігова буря - заметіль, буран, хуртовина, пурга;
 Говорити дуже голосно - кричати, волати, галасувати, голосити;
 Невеликий предмет - крихітний, маленький, дрібний, карликовий;
 Пролити сльози - плакати, ревіти, ридати;
 Погана погода - похмура, хмарна, холодна, дощова;
 Людина, яка служить в армії - воїн, солдат, захисник, військовий;
 Маленькі діти - діти, дітвора, дітлахи, малятка, малюки;
 Відсутність світла - тьма, темрява, морок, потемки;
 Відсутність звуків - тиша, мовчання, спокій.

Вихователь : Ось ми і добули всі ключі. Що для цього нам довелося зробити? Відповіді дітей. Пора вирушати на пошуки скрині. Рухаємося по стрілочці. Ось і скриню. Давайте подивимося, який ключ підійде. Підбираємо ключ, відкриваємо скриню.

Вихователь: Лисичка приготувала нам книжки про тварин, мозаїку з цифрами і буквами. А тут ще один лист: «Добрий день! Ви виконали всі мої завдання і можете забрати подарунки від лисички. А я приготувала для вас «сонечка». До зустрічі! Баба Яга".

Дуже високий	
Високий	
Середній	
Низький	
Дуже низький	

Таблиця 3.2

Рівні розвитку	К-сть дітей	Відсоток %
Дуже високий	1	7
Високий	6	40
Середній	6	40
Низький	2	13
Дуже низький	-	-

Додаток И

Таблиця И.1.

Результати діагностики за методикою «Розкажи за картинкою» на формульованому етапі

№ п/п	Фрагменти мови	Ім'я дитини														
		Анна	Андрей	Андрій	Артем С.	Артем К.	Василь	Віктор	Єгор	Крістіан	Марта	Мілена	Олексан	Ребека	Самуїл	Тетяна
1	Іменники	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
2	Дієслова	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
3	Прикметники у звичайній формі	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+

4	Прикметники в порівняльному ступені	-	+	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-	+	-	+
5	Прикметники в найвищому ступені	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-
6	Прислівники	-	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	+	+	+	+
7	Займенники	+	+	-	+	+	-	+	+	+	-	-	-	-	+	+
8	Сполучники	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
9	Прийменники	+	+	-	+	+	-	+	+	+	-	-	+	+	+	-
10	Складні речення та конструкції	+	+	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
	Частота вживання:	7	8	3	9	10	3	6	8	8	3	4	7	7	7	7
	Всього балів:	7	8	3	9	10	3	6	8	8	3	4	7	7	7	7
	Рівень розвитку:															

Умовні позначки:	
Дуже високий	
Високий	
Середній	
Низький	
Дуже низький	

Рівні розвитку	К-сть дітей	Відсоток %
Дуже високий	1	7
Високий	4	27
Середній	7	46
Низький	3	20
Дуже низький	-	-

Додаток К

Таблиця К.1

Етапи дослідження	завдання	Рівні розвитку (%)									
		Дуже високий		Високий		Середній		Низький		Дуже низький	
		діти	%	діти	%	діти	%	діти	%	Діти	%
Констатувальний	1	-	-	3	20	8	53	3	20	1	7
	2	-	-	2	14	10	66	3	20	-	-
Формувальний	1	1	7	6	40	6	40	2	13	-	-
	2	1	7	4	27	7	46	3	20	-	-
Динаміка	1		7		20		-		-		-
	2		7		13		-		-		-

Умовні позначки: 1 – завдання «Назви слово»

2 – завдання «Розкажи за картинкою»